

Verksamheter öppna för tolkning

Fallstudier i tillämpningen av Riksarkivets processororienterade arkivredovisning

Elin Edenberg & Anna Ågren

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap för masterexamen inom ABM-mastersprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Charlotte Hagström

År: 2012

© Elin Edenberg & Anna Ågren

Title

Agencies Open to Interpretation: Case studies of the Implementation of the Swedish National Archives' Process Oriented System for Archival Description.

Abstract

In January 2014 a new system for archival description will take effect in all Swedish government agencies, as prescribed by the Swedish National archives. This system is based upon the notion of processes as a way to describe organizations; processes containing activities and transactions that renders traces of information. It is a system that is fundamentally different from the preceding one.

The aim of this Master's thesis is to study the implementation of the new Swedish archival description system in selected government agencies, and analyze these results using paradigm theory. We want to address issues surrounding the implementation through case studies. The cases consist of three different models that exemplify how the directives and guidelines are being interpreted. For this purpose we have chosen the Swedish Police, The Swedish Courts and the local government of Stockholm. Empirical information has been gathered through interviews and documents created within the workplace, such as the archival descriptions, manuals and other publications that has been part of the working process.

The theoretical framework for this Master's thesis is Thomas S. Kuhn's thoughts on paradigm shifts. We have also used John Ridener's concept of the Questioning Paradigm – which we in Swedish refer to as the Postmodern Paradigm. In this thesis we suggest that the new paradigm helps us understand the changes that are taking place within government agencies and archival science. In our thesis we identify digital information as the anomaly that has compelled a crisis in archival science. We have discovered that the process of developing a new model has progressed through different methods, but also that there are several issues and questions that are common to all three cases. Through comparison we have detected four categories or themes, on which we base our analysis. These are as follows: Issues regarding the nature and description of digital information; the order (or un-order) of related analog and digital information and how it should be accounted for; the terms and notions concerning new concepts and how they are supposed to be understood; and finally, how the freedom of interpretation can be both adequate and challenging and the same time.

We argue that these issues presented are easier to understand when seen in the light of a paradigm shift. The Postmodern Paradigm implicates a broader view of the archive as such, and changes the concept of history and contextuality. Digital technology has had a fundamental impact on the foundation of archival science, in both theory and practice. With this thesis we want to place the practice of the new Archival Description System in a larger theoretical context, in order to understand it.

Keywords

ABM; Arkivvetenskap; processorienterad arkivredovisning; verksamhetsbaserad arkivredovisning; paradigm; dokumenthantering; digital information; fallstudier; ALM; Archival science; process orientation; archival description; case studies; records management

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Den nya arkivredovisningsformen – varför?	6
Den nya arkivredovisningsformen – hur?.....	7
Debatten om processororienterad arkivredovisning inom arkivsektorn	10
Syfte	11
Frågeställningar	12
Begrepp	12
Avgränsningar.....	13
Disposition	13
Teori	14
Kuhn och de vetenskapliga revolutionernas struktur.....	14
Det arkivvetenskapliga paradigmskiftet	16
Metod	19
Fallstudier	19
Ett induktivt tillvägagångssätt.....	19
Urval	20
Intervjuer.....	21
Textanalys	21
Källkritik	22
Etiska aspekter	23
Analysmetod	24
Litteraturgenomgång	25
Arkivvetenskaplig forskning.....	25
Praktisk litteratur.....	26
Övriga studier	27
Fallgenomgång	28
Polisen.....	28
Organisation.....	29
Projektet ProcArk.....	29
Internutbildning.....	30
Arkivredovisningen.....	31
Upplevd problematik	33
Framtida utmaningar.....	35
Stockholms stadsarkiv	36
Organisation.....	36
Samarbetet med Riksarkivet	36
Införandet av processororienterad informationsredovisning.....	37
Informationsredovisningens beståndsdelar	38
Upplevd problematik	39
Framtida utmaningar.....	41
Sveriges domstolar.....	42
Organisation.....	43
Införandet av verksamhetsbaserad arkivredovisning	43
Arkivredovisningen.....	44
Lunds tingsrätts arkivredovisning.....	46
Upplevd problematik	48

Framtida utmaningar	51
Sammanfattning	51
Analys.....	53
Digital information	53
Post-custodialism	55
Logisk och fysisk ordning.....	56
Nya begrepp och formuleringar	59
Tolkningsfrihet.....	62
Subjektiva bedömningar på individnivå?.....	63
Sammanfattning och avslutande diskussion	65
Källhänvisningar	69
Bilaga	72

Inledning

1 januari 2009 trädde Riksarkivets Författningssamling (härefter förkortat RA-FS) 2008:4 i kraft, vilken förordade en ändring i RA-FS 1991:1 om Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om arkiv hos statliga myndigheter. Denna ändring gällde framförallt kapitel 6 – *Arkivredovisning* – som tidigare behandlat tillämpningen av det så kallade *allmänna arkivskemat*. Istället föreskrivs nu en ny form för arkivredovisning, med den övergripande funktionella skillnaden att redovisningen ska göra det möjligt att “förstå sambanden mellan verksamhet och handlingar” (6 kap. 1 §). Nytt är också att det i arkivredovisningen ska ingå en klassificeringsstruktur med processbeskrivningar samt en dokumentation över arkivredovisningens utformning, utöver den tidigare föreskrivna arkivbeskrivningen och arkivförteckningen. Denna nya redovisningsform ska ha trätt i kraft hos samtliga svenska myndigheter den 1 januari 2014, och har kommit att kallas processororienterad eller verksamhetsbaserad.

Införandet av den nya arkivredovisningen har präglats av stor osäkerhet – Riksarkivets föreskrifter är tvingande, men konkreta modeller att arbeta efter har inte framlagts. Myndigheterna har istället varit tvungna att utforma sina egna modeller baserade på de krav som ställs i och med RA-FS 2008:4. Detta har på sina håll krävt många arbetstimmar och mycket stora arbetsinsatser. Vi är i föreliggande uppsats intresserade av att titta på resultaten av detta arbete, vilket vi kommer att göra genom tre fallstudier. De fall vi har valt ut är Polisen, Stockholms stadsarkiv och Sveriges domstolar. På dessa myndigheter har vi intervjuat medarbetare och fått tillgång till interna dokument som tillsammans utgör det empiriska material som denna studie bygger på.

Det finns ingen tidigare arkivvetenskaplig forskning som tar avstamp i den praktiska tillämpningen av processororienterad arkivredovisning på svenska myndigheter, och vi menar att det finns ett behov av kunskap i ämnet. Vi hoppas att denna studie kommer bidra till en ökad förståelse kring hur implementeringen av det nya arkivredovisnings-systemet fungerar, både i de undersökta fallen och ur ett större perspektiv. Vi vill beskriva hur praktiska modeller och tolkningar av Riksarkivets föreskrifter vuxit fram, samt även ge förslag på förklaring till varför de har utvecklats i den riktning som de gjort. Fallstudier lämpar sig bra i sammanhanget, då vi velat ta fasta på och lyfta fram de områden som upplevs som intressanta eller problematiska i det praktiska arbetet. Det ger även tillgång till ett rikt och mångfacetterat material. Målet är att kunna generera kunskap om svensk arkivsektor i stort.

Vår teoretiska utgångspunkt är baserad på Thomas S. Kuhns tankar om vetenskapliga paradigmen och paradigmskiften. Vi menar att övergången till en processororienterad arkivredovisning kan ses som tecken på att ett sådant skifte är pågående. Vi vill syna de praktiska exempel som vi har valt ut genom en paradigmskifteteori, för att kunna förstå och greppa de förändringar som sker inom arkivsektorn.

Den nya arkivredovisningsformen – varför?

Den nya arkivredovisningsformen som lanserades i och med RA-FS 2008:4 började utformas under slutet av 1990-talet. En starkt bidragande orsak till varför man utvecklat det nya sättet att redovisa är informationsteknikens utveckling. Allmänna arkivsystemet är utformat efter och avsett för ett traditionellt pappersarkiv, och upplevdes som föråldrat och mindre följsamt gentemot e-arkiv och automatiserade ärendeprocesser som förekommer i det dagliga arbetet på förvaltningar och myndigheter. Detta äldre arkivredovisningssystem hade varit i bruk i Sverige sedan 1903, då det utvecklades av dåvarande riksarkivarie. I huvudsak fungerar det på så vis att man sorterar volymer i serier (övergripande kategorier), vilka betecknas med en kombination av bokstäver och siffror. Under dessa sorteras sedan arkivhandlingar – för det mesta – kronologiskt.¹

Under 2001–2002 genomfördes på initiativ från Riksarkivet ett projekt kallat Arkivredovisningsprojektet. I projektrapporten (Jansson, Berndtsson & Lövblad 2002) ges en bakgrundsbeskrivning till vad som lett fram till utvecklingen av ett nytt arkivredovisningssystem. I den står att läsa att dåvarande Arkivverket under 90-talet genomförde inspektioner på samtliga statliga myndigheter, och kunde konstatera att 72 % uppvisade uppenbara brister i sin arkivredovisning. Arkivhanteringen hade inte följt med i svenska myndigheters utveckling, varken på det tekniska eller på det organisatoriska planet. Äldre redovisningsprinciper är inte ämnade för digitalt material och de ökade krav som ställs i och med e-arkivering. På det organisatoriska planet såg man att myndigheter förändrades mycket snabbare än tidigare; de uppkom, lades ner, såldes ut eller införlivades i andra verksamheter. Denna nya rörlighet rimmade illa med de statiska och bestämda principer som allmänna arkivsystemet vilar på. En annan aspekt som påverkade arkiveringens var den om e-förvaltning – ökad tillgänglighet hade blivit myndigheternas ledstjärna och begreppet 24-timmarsmyndighet myntades. Man insåg att denna nya policy om enkel och konstant tillgänglighet dock kunde få konsekvenser vad gäller tillgängligheten på sikt, om inte också arkiveringens gjordes enklare och mer flexibel. En utredningsgrupp kallad INFOTEK-RED tillsattes 1997 och dess arbete resulterade bland annat i idén om att arkivredovisningen borde integreras med arkivbildarnas egna system för registrering och dokumenthantering (Jansson, Berndtsson & Lövblad 2002, ss. 4–5).

I Regelkommentar för Riksarkivets föreskrifter om arkivredovisning RA-FS 2008:4

¹ För en mer ingående beskrivning av allmänna arkivsystemet och dess funktioner se Smedberg, Staffan. *Att ordna och förteckna arkiv*. Saltsjö-Boo: Staffan Smedberg. Finns i flera upplagor.

(Östholm et al. 2009) går man närmare in på vilka förhållanden som ledde fram till det nya redovisningssystemet. Framförallt understryks att arkivredovisningen som den såg ut hade förlorat sin funktionalitet helt för verksamheterna i sig – arkivering skedde enbart för att tillgodose arkivmyndighetens krav. Här framkommer även att myndigheterna snarare använde diarierna än arkivförteckningarna som sökhjälpmedel. Problemet med detta är att diarieföringen inte omfattar myndighetens hela handlingsbestånd, och säkrar alltså inte åtkomst till handlingar utanför den normala ärendehandläggningen. Den inbegriper inte heller någon beskrivning av förvaringsenhet, vilket innebär att inaktuella ärenden blir svåra att återfinna (Östholm et al. 2009, s. 7). Lösningen på dessa problem blev alltså det nya arkivredovisningssystemet.

Den nya arkivredovisningsformen – hur?

Arkivhandlingarna ska enligt den nya modellen beskrivas ur ett processperspektiv, i likhet med ett ärendehanteringssystem, men inbegripande hela verksamheten. Grundtanken är att det ska ges större möjlighet att förstå var någonsans i en verksamhet som en handling upprättas eller inkommer. Redovisningen ska spegla verksamheten, och den ska innehålla beskrivningar om samtliga processer som ingår i myndighetens uppdrag eller funktioner. För att uppfylla kraven på bevarande som Riksarkivet ställer, fordras att mer och fylligare metadata än tidigare tillförs, samt till stor del metadata av annat slag. Som tidigare påtalats skiljer sig den nya arkivredovisningsformen från den äldre på så vis att en klassificeringsstruktur med processbeskrivningar samt en dokumentation av redovisningen tillkommit, utöver arkivbeskrivning och förteckning. Redovisningen ska alltså bestå av fyra delar eller informationsobjekt, vilka ska relatera till varandra. Nedan följer en kort redogörelse för hur Riksarkivet menar att dessa fyra ska utformas, som illustreras genom en figur (se s. 9).

Arkivbeskrivningen som den ska utformas nu skiljer sig inte nämnvärt från hur den har sett ut i den äldre versionen. Kort sagt ska det vara en beskrivning av myndigheten. Den kan ses som myndighetens berättelse – här ska finnas namn, tidpunkt för tillkomst (och eventuellt upphörande), uppgifter om verksamhet och organisation – men ska även innehålla en beskrivning av hur arkivet har hanterats. I RA-FS 1991:1 formuleras ett krav på att arkivbeskrivningen ska innehålla “sambandet mellan myndighetens arbetsuppgifter och viktigare handlingar och ärendeslag” (6 kap. 2 §). Den här funktionen lyfts istället i den nya formen till en helt egen funktion i redovisningen, nämligen klassificeringsstrukturen.

Klassificeringsstrukturen med processbeskrivningar (i figuren på s. 9 även kallad verksamhetsbeskrivning) har som syfte att representera verksamheten, samt just att upprätthålla sambandet mellan verksamhet och handlingar. Den ska enligt RA-FS 2008:4 vara hierarkiskt-systematiskt uppbyggd och ska utformas genom indelning av verksamheten i olika verksamhetsområden. Riksarkivet ger rådet att dela in klassificeringsstrukturens översta nivå i styrande verksamhet, stödjande verksamhet samt kärnverksamheter (6 kap. 8 §). Detta är dock ett råd; man får med andra ord lov att göra indelningen på annat vis. Myndighetens verksamhetsområden ska sedan delas

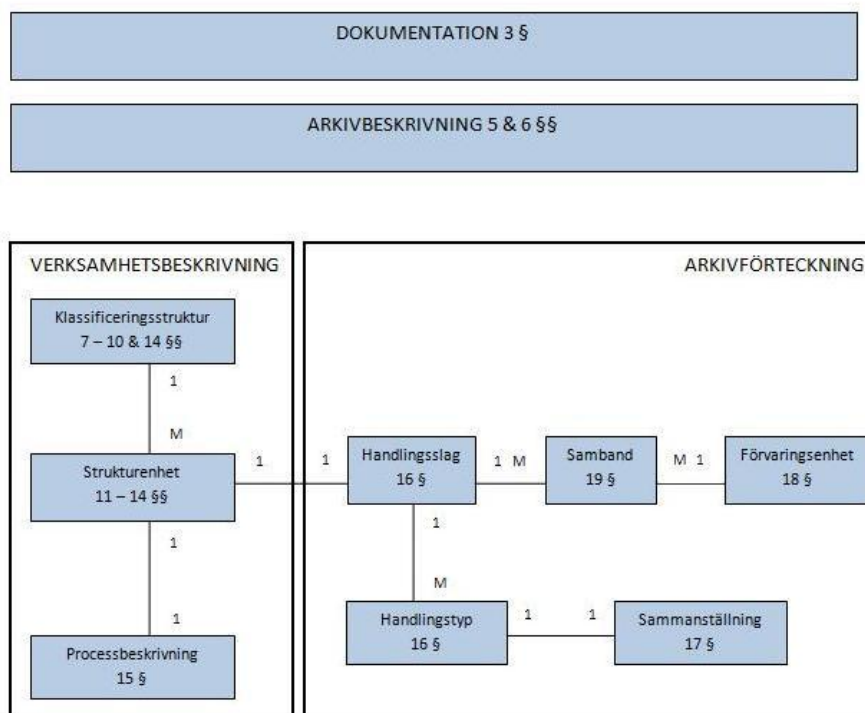
in i processer, och alla processer som skapar handlingar i en verksamhet ska finnas representerade här. Processerna kan beskrivas grafiskt eller i text. Flera processer kan klassificeras som en processgrupp, om det anses lämpligt.

Alla verksamhetsområden och processer, samt eventuella processgrupper, är så kallade *strukturenheter*. Alla strukturenheter i klassificeringsstrukturen ska ges ett namn, samt en beteckning. Varje strukturenhet finns sedan representerad i *arkivförteckningen* som ett *handlingsslag*. Handlingsslaget ska innehålla samma beteckning som sin respektive strukturenhet, men behöver inte ha samma namn. Ett handlingsslag utgörs i sin tur av flera ingående handlingstyper; med *handlingstyp* åsyftas den enskilda handlingen, till skillnad från handlingsslag, som gäller en mängd handlingar. Handlingstyper ska namnges, men kräver ingen beteckning. I vissa fall kan handlingstypen vara en *sammanställning*, vilket enklast förklaras som en handling skapad som sammanställning av digitala data, från till exempel en databas. I arkivförteckningen ska även *förvaringsenhet* anges, med uppgifter om *beteckning, typ, omfattning* och *fysisk placering*.

En sista aspekt rörande de ovanstående informationsobjekten återfinns i RA-FS 2008:4, där 6 kap. 19 § lyder som följer: "Klassificeringsstruktur, handlingsslag och förvaringsenheter ska relateras till varandra över tiden. Uppgifterna ska kunna presenteras samlat". Detta har man i regelkommentaren valt att kalla för *samband*.

Dokumentationen är enligt RA-FS 2008:4 av stor vikt eftersom den nya modellen i viss mån är öppen för tolkning. Den ska innehålla uppgifter om hur arkivredovisningen fungerar. I regelkommentaren, men framförallt i en prototyp av dokumentationen som utvecklats av Riksarkivet, är kraven utförligare än så. I dokumentationen bör det finnas beskrivningar av metoder och standarder, relationer, beteckningar, förkortningar och koder. I prototypen har man även valt att dokumentera arkivredovisningens presentation (gränssnitt), vilken paragraf i föreskrifterna som relaterar till vilket fält i arkivförteckningen och liknande.²

² Den prototyp som Riksarkivet utvecklat återfinns på Riksarkivets hemsida och har diarienummer RA 20-2009/1265.

Figur baserad på modell från Riksarkivets regelkommentarer till RA-FS 2008:4.

Figuren ovan visar hur Riksarkivet har valt att grafiskt beskriva den nya arkivredovisningsformen. Det är svårt att kortfattat beskriva hur det nya sättet att redovisa fungerar, och att gå in närmare på det är inte heller syftet med denna uppsats. Förhoppningsvis kan denna figur förtydliga kraven som ställs i RA-FS 2028:4 något. Paragraferna i figurens beståndsdelar är hänvisningar till vilken paragraf i RA-FS 2008:4 som behandlar det aktuella begreppet eller informationsobjektet. 1–M innebär en till många-relation och 1–1 innebär en till en. Verksamhetsbeskrivningen, som är en av de större rektanglarna, har delats in i tre underavdelningar – klassificeringsstruktur, struktureenheter och processbeskrivningar. De inbördes relationerna är att varje arkiv har en klassificeringsstruktur, vilken innehåller flera struktureenheter och en struktureenhet representeras av en processbeskrivning. I nästa stora rektangel återfinns vi arkivförteckningen, vilken relaterar till klassificeringsstrukturen genom handlingslaget – ett handlingslag motsvarar en struktureenhet. Dessa två har för att understryka detta samband samma beteckning. Ett handlingslag innehåller i sin tur många handlingstyper, och en handlingstyp kan representeras av en sammanställning. De tre översta objekten i arkivförteckningen handlar om verksamhetsbeskrivningens koppling till arkivets förvaring, och förklaras på följande vis i regelkommentaren: “Ett handlingslag kan ingå i många olika förvaringsenheter och en förvaringsenhet kan innehålla många olika handlingslag” (Östholm et al. 2009, s. 20).

Debatten om processororienterad arkivredovisning inom arkivsektorn

I facktidskrifterna *Tema Arkiv* och *Arkiv, samhälle och forskning* kan man se exempel på hur den nya arkivredovisningsmodellen diskuteras och debatteras bland yrkesverksamma. Inte sällan behandlas ämnet på ett redovisande och pedagogiskt vis, med syfte att delge hur olika myndigheter arbetat fram sina processbaserade arkivredovisningar. Dessa artiklar illustrerar en positiv syn på det nya systemet och en förhoppning om en förbättrad arkivhantering. Ofta ses förändringarna av arkivredovisningssystemet också som en del av förbättringsarbetet inom verksamheterna generellt. I artikeln "Regionarkivet i Göteborg satsar på processbaserad arkivredovisning" beskriver man det nya sättet som "en milstolpe när det gäller att beskriva organisationens dokumenthantering" (Gustavsson & Axelsson 2009, s. 6). Samtidigt präglas artiklarna genomgående av resonemang kring hur tillämpningen ska ske rent praktiskt; olika myndigheter visar på olika möjliga sätt att hantera implementeringen. Ett annat uttryck för hur myndigheter försöker laborera med övergången är när begreppen omformas till vad man anser mer lämpade. Stockholms stad delger *Tema Arkivs* läsare att man valt att kalla arkivredovisningen för informationsredovisning, då man menar att information har en annorlunda, därmed underförstått mer lämplig, konnotation än arkiv. Uttrycket visar även bättre att modellen ska kunna användas såväl för handlingar som ännu inte avställt, som för de som är arkiverade (Ståhl 2010, s. 8).

En ståndpunkt som vi finner smått oväntad och som framkommer när man går djupare ner i arkivdebatten, är den om paradigmskiftets vara eller icke vara. I artikeln "Allt mer fokus på praktiska tillämpningar" menar arkivarien Ida Edlund och Anette Söderström, enhetschef för registratur och arkiv vid Södertörns högskola, att den statliga arkivsektorn inte befinner sig i ett paradigmskifte på grund av implementeringen av den nya arkivredovisningen. De skriver: "Det processorienterade arbetssättet som vi rör oss emot i benämningar har nog alltid funnits i våra arbetsuppgifter som arkivarier" (Edlund & Söderström 2009, s. 28). Istället spår de att yrkesrollen berörs av ett paradigmskifte då man snarare "rör sig mot en bredare bas och att vi i framtiden kommer få en tydligare, och mer central, roll i verksamheten" (Edlund & Söderström 2009, s. 28).

Som kontrast till den generellt rådande positiva inställningen till systemet, trots behov av vägledning, finns det exempel på röster som är betydligt mer kritiska till införandet. Anders Åkerfeldt, arkivarie på Landsarkivet i Göteborg, har i flera artiklar i *Arkiv, samhälle och forskning* ifrågasatt systemet i dess nuvarande form. Han menar att fokus flyttas från att ha levt upp till arkivförordningens principer till "rekonstruktion och redesign av myndigheternas verksamhet" (Åkerfeldt 2008, s. 102). Åkerfeldt anser att det i arkivteoretisk mening är svårt att motivera den nya arkivredovisningsmodellen, vilket i förlängningen får praktiska konsekvenser som till exempel att hänvisning till fysisk förvaring försvåras med det nya systemet. Han

menar också att det mest problematiska är när “man är tvingad att knyta process till konkret efterlämnad information” (Åkerfeldt 2008, s. 102). Istället förordas den införda finska modellen, kallad funktionell arkivbildningsplan.³

Åkerfeldt utvecklar sina resonemang i ytterligare en artikel ur *Arkiv, samhälle och forskning* och menar att det är problematiskt om “arkivvetenskapen anammar och låter sig förföras av i tiden starka teoretiska paradigmen och tillåter dessa att luckra upp eller förändra förutsättningarna för principens tillämpande över tid” (2009, s. 40). Vidare menar han att den processororienterade modellen ger uttryck för vad han menar är “en proaktiv likriktning efter i tiden populära effektiviseringsideal och verksamhetsstyrning” (Åkerfeldt 2009, s. 40). Det Åkerfeldt efterlyser är en debatt som fokuserar på proveniensprincipens tillämpande vid teoriskiftet och vad det betyder för arkivfunktionen. Här menar han också att det är arkivvetenskapens ansvar att kritiskt granska de tillämpningar som föreslås, i synnerhet om de är, som Åkerfeldt menar, “i tiden populära” (Åkerfeldt 2009, s. 40). Kritiken mot det processororienterade arkivredovisningssättet tycks därför inte bara ligga i att det är ofullständigt, utan även en fluga vad gäller tillämpningsmodeller.

Sammanfattningsvis kan man se att det tema som starkast färgar debatten är det om begreppen och deras innebörd. Det handlar om processer, om proveniens, om paradigmen och om verksamhetens funktioner. En viss begreppsförvirring kan noteras – en osäkerhet inför vad nya och gamla begrepp för med sig i realiteten. Men här finns också en uppfinningsriktighet, en vilja att ompröva det gamla och finna den mest passande lösningen för framtiden. Dessa stämningar som vi har uttolkat inom svensk arkivsektor, har vi tagit fasta på i föreliggande uppsats.

Syfte

Utgångspunkten för vår studie är att de förändringar som skett inom svenskt arkivväsende kan tolkas som följd av ett arkivvetenskapligt paradigmskifte. Vi vill undersöka hur Riksarkivets föreskrifter gällande den nya arkivredovisningsformen kan tolkas praktiskt, och hur dessa tolkningar förhåller sig till det nya paradigmet. Syftet för vår mastersuppsats lyder alltså som följer:

Syftet är att studera tillämpningen av den nya svenska arkivredovisningsformen på utvalda svenska myndigheter, samt att analysera de resultat detta genererar med utgångspunkt ifrån teorier kring ett arkivvetenskapligt paradigmskifte.

³ För närmare information se finska Riksarkivets hemsida www.arkisto.fi samt kap. 7.3 i Jansson, Berndtsson och Lövsblad (2002).

Frågeställningar

De frågeställningar som vi använder oss av för att studera det nya arkivredovisningssättet i praktiken och att analysera detta ur ett arkivteoretiskt perspektiv lyder som följer:

Hur tolkas Riksarkivets föreskrifter i utvalda verksamheter, vad gäller implementering av den nya modellen för arkivredovisning?

Vi är intresserade av att granska hur man valt att praktiskt utforma den nya arkivredovisningen. Hur fungerar hänvisningar till digitalt respektive analogt material, och vad använder man för beteckningar? Det kan även vara intressant att försöka se hur appliceringsprocessen har gått till. Vilka problem stötte man på? Upplevdes tillvägagångssättet självklart, eller fick man pröva sig fram? Upplevs skillnaden mellan den äldre och den nya redovisningsmodellen som avgörande ute i verksamheterna? Denna forskningsfråga besvaras i redovisningen av våra tre utvalda fall.

Hur kan man placera in de utvalda verksamheternas tolkningar i ett arkivvetenskapligt paradigmskifte, och hur kan teorier om paradigmskiften hjälpa oss att förstå de situationer och fenomen som uppstår i övergången från ett äldre system till ett nytt?

Utifrån de kriterier som ställs upp i teoridelen vill vi syna resultatet av de fallundersökningar vi har gjort. Denna frågeställning besvaras i uppsatsens analysdel.

Begrepp

Vi försöker att vara så tydliga som möjligt när det gäller ord och begrepp som kan vara svåra att förstå sig på. Dock kan det vara på plats att påtala att begreppsapparaten inom området inte är helt utvecklad eller fastställd, vilket kan leda till förvirring. Därför vill vi understryka att när vi skriver processororienterad, processbaserad, verksamhetsorienterad eller verksamhetsbaserad arkivredovisning syftar det på samma sak, det vill säga den nya formen för arkivredovisning. Ute på myndigheter talar man oftast om ett av begreppen, men det skiljer sig från verksamhet till verksamhet vilket man väljer.

Vad gäller användandet av engelska begrepp försöker vi att översätta dem till svenska i den mån det är görligt. I vissa fall är det svårt, och då har vi tagit beslutet att hålla fast vid det engelska ordet. Detta gäller dock ett fåtal begrepp, som inte är av avgörande betydelse för vår studie. Vi menar att det inte finns någon svensk översättning som fångar begreppen med alla nyanser i dess helhet.

Avgränsningar

Vi har framförallt valt att studera övergripande modeller av processororienterad arkivredovisning, vilket innebär att vi inte har studerat exakt hur det går till ute i verksamheterna i det dagliga arbetet med dokumenthantering. Detta beror dels på att man inte kommit så långt med införandet på flera ställen, men även på att de olika övergripande modeller som utvecklats inför tillämpningen är väldigt intressanta att studera, både enskilt och komparativt. En del rent konkreta tillämpningar återfinns som exemplifieringar i beskrivningen av fallen, men vi fokuserar alltså inte på detaljerna, utan på modellerna som sådana.

Vidare avgränsningar gäller vissa delar av arkivredovisningen. Versionshantering är en sådan aspekt, sambandet mellan arkivredovisningens beståndsdelar relaterat över tid är en annan. Detta är ämnen som är komplicerade att studera, eftersom verksamheterna inte har rutin på modellerna, om de ens är i praktiskt bruk. För att gå närmare in på versioner och samband skulle ett arkivredovisningssystem som använts ett längre tag krävas, och det finns inte i dagsläget. Dokumentation är ytterligare en del av den nya arkivredovisningen som ligger utanför vårt fokusområde, vilket framförallt beror på att det inte har kommit upp i de diskussioner vi har fört med våra informanter. Det är inget område som har skapat stora frågetecken, eller som verksamheterna verkar ha ägnat sig åt särskilt mycket.

Disposition

Uppsatsens inledande kapitel följs av en teorigenomgång, där utgångspunkten är vetenskapliga paradigmen och dess skiften. Första avsnittet behandlar Thomas S. Kuhns grundläggande idéer, medan det andra går in på framförallt John Rideners idéer om specifikt arkivvetenskapliga paradigmen. Efter teorikapitlet följer ett metodavsnitt, där vi går närmare in på vår forskningsmetod, som är kvalitativa fallstudier. Här redogörs för hur vi gått tillväga vad gäller informationsinhämtning och bearbetning, samt även för de metodologiska avgöranden vi ställts inför och de urval vi gjort. I en kortfattad litteraturgenomgång visar vi på vad som finns att tillgå vad gäller tidigare forskning och annan litteratur som relaterar till processororientering, både ur ett allmänt och ur ett arkivperspektiv.

Vår resultatgenomgång består av en beskrivning av vart och ett av de tre fallen. Här presenteras de tre myndigheterna kortfattat, samt vilket material vi har haft tillgång till i vår studie. En redogörelse för hur arbetet på myndigheterna har sett ut finns här, precis som en beskrivning av deras respektive tolkningar av det nya arkivredovisningssättet. Andra aspekter som tas upp är arkivariens yrkesroll, planer för framtiden, utbildningar och kurser och liknande. Analysen är uppbyggd utifrån fyra genomgående temata, vilka vi funnit genom komparation av våra tre fall. Vi avslutar med en sammanfattning och diskussion av våra resultat.

Teori

Vår teoretiska utgångspunkt grundar sig i tankar om ett arkivvetenskapligt paradigmskifte. I följande avsnitt avser vi att beskriva dessa idéer, både utifrån ett allmänt vetenskapsteoretiskt perspektiv och utifrån ett direkt arkivvetenskapligt. Vi kommer att inleda med en genomgång av den grundläggande teorin rörande vetenskapliga paradigms samt deras uppkomst och skiften som framlades av Thomas S. Kuhn i USA på 1960-talet. Vi använder en nyutgåva av *De vetenskapliga revolutionernas struktur* i översättning av Örjan Björkhem, som är utgiven av bokförlaget Thales 1997. Kuhns teori har sedan i sin tur använts av John Ridener i hans avhandling *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory* (2009), vilken handlar om arkivvetenskapens utveckling sedan dess uppkomst som vetenskap. I avsnittet som följer går vi igenom vad Ridener menar kännetecknar det senaste paradigmet – vad som påverkat utvecklingen och hur man teoretiskt har löst de problem som uppstått i och med detta.

Kuhn och de vetenskapliga revolutionernas struktur

De vetenskapliga revolutionernas struktur publicerades första gången 1962. Sedan dess har Thomas S. Kuhns arbete om vetenskapliga paradigms haft ett mycket stort inflytande på vetenskapsfilosofi världen över och kommit att räknas till gruppen av kanoniserade teoretiska verk. Kuhn själv var vetenskapshistoriker och hade genom att studera äldre vetenskapliga teorier noterat vissa mönster i hur det går till när en vetenskap uppkommer och när den förändras.

Kuhn introducerade med *De vetenskapliga revolutionernas struktur* termen *paradigmskifte*, vilket är ett begrepp för de kriser med påföljande revolutioner som vetenskaperna genomgår, och som genomgripande förändrar deras grundförutsättningar. Paradigm är ett begrepp för de rådande vedertagna föreställningarna inom vetenskapen, som styr forskningen och världsbilden inom densamma. Före publiceringen av Kuhns verk var den allmänt vedertagna föreställningen att vetenskapens utveckling är kronologiskt växande och en process av gradvis tillväxt av kunskap. Kuhn menar istället att dessa kunskapsrevolutioner är ständigt återkommande, samt att de är en förutsättning för den vetenskapliga utvecklingen. Nedan kommer huvuddragen i denna teori om vetenskapernas livscykel tecknas.

Den särskilda vetenskap som existerar inom ett paradigm kallar Kuhn för normalvetenskap. Om forskningen som bedrivs inom paradigmet uttrycker han sig

som följer: Det är “sådan forskning som baseras på de framgångar vetenskapen uppnått i det förgångna, framgångar som något vetenskapligt samfund vid ett speciellt tillfälle betraktar som grunden för sin fortsatta verksamhet” (Kuhn 1997, s. 22). Ett paradigm är alltså grundidén och ramverket, som forskare genom sitt gemensamma vetenskapliga arbete kommit överens om. Det har en form, i vilken de frågeställningar och fenomen som studeras ska passa. Den här verksamheten är gradvis växande, på så vis att den syftar att öka kunskapen inom sitt område samt strävar efter ökad precision.

Kuhn menar också att den så kallade normalvetenskapen inte inriktar sig mot nya fakta eller teorier per automatik, eftersom den i detta läge anses vara framgångsrik. Därför konstaterar han vidare att denna normalvetenskap inte heller kan finna nya fakta eller teorier av just denna anledning (Kuhn 1997, s. 52). Men eftersom nya vetenskapliga upptäckter faktiskt görs, visar detta på att det finns utrymme för vetenskapen att ständigt omformas.

Vad som sker i inledningen av ett paradigmskifte är att forskningen uppmärksammar en anomali, ett fenomen vars egenskaper “på något sätt bryter mot de paradigmstyrda förväntningar som vägleder normal vetenskap” (Kuhn 1997, s. 52). Det är helt enkelt inte möjligt att fortsätta bedriva forskning på samma sätt som tidigare, efter att upptäckten av detta nya fenomen är gjord. De förutsättningar som det tidigare paradigmets utgörs av raseras, vilket utlöser en kris. Eftersom det inte passar in i paradigmat undersöks det nyupptäckta anomaliområdet på olika sätt, fram tills att ett sätt att hantera det har lyckats frambringas. Detta fortgår tills paradigmat grundförutsättningar har förändrats, en process som Kuhn beskriver som “den gradvisa och samtidiga framväxten av både en experimentell och begreppsmässig förståelse, och den därpå följande förändringen av paradigmatkategorier och metoder som ofta möts av motstånd” (1997, s. 59).

Den kris som nämndes i stycket ovan är av stor vikt i uppkomsten av ny teori-bildning. För en vetenskap i kris menar Kuhn att det finns mönster i de reaktioner som forskare och andra berörda parter uppvisar. Forskningen förändras på så vis att den går utanför ramarna för vad som kallas för normalforskning – forskarna vänder sig utanför paradigmat med sina frågeställningar. Konkurrerande lösningar uppstår, en exceptionell öppenhet inför att testa nya modeller uppvisas och i vissa fall uttrycks starkt missnöje över situationen. Ofta tenderar forskningen att gå till filosofin, för att lösa grundläggande problematik och för att definiera en ny världsbild (Kuhn 1997, s. 77–78). Det är någonstans i den här krisen, eller precis efter den, som vi menar att det är möjligt att placera in svensk arkivsektor idag. Vi ser att övergången till det processororienterade arkivredovisningssystemet kan tolkas som en del av de praktiska konsekvenserna av övergången till ett nytt arkivvetenskapligt paradigm.

Det arkivvetenskapliga paradigmskiftet

Det paradigmskifte som vi menar att arkivvetenskapen har genomgått eller befinner sig någonstans i, har beskrivits i litteraturen av flertalet forskare. I vår studie har vi i första hand valt att utgå ifrån John Rideners beskrivning av det paradigm som han väljer att kalla för *the Questioning Paradigm*, vilket vi fortsättningsvis kommer att referera till som det postmoderna paradigm. Detta gör vi eftersom vi menar att stommen i det nya paradigm till stor del går att sammankoppla med postmodern, kritisk teori. I *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory* (2009) redogör Ridener för de teoretiska paradigm som han menar att arkivvetenskapen har genomgått sedan dess uppkomst. Hans bild av det nuvarande paradigm är att det är resultatet av ett antal arkivariers och teoretikers samlade förståelse kring frågor om kontext, tolkning och kritisk läsning när det kommer till skapandet av arkivteori. Detta till skillnad från tidigare arkivteoretiska paradigm där enskilda individer varit väldigt tongivande (2009, s. 101). Han tar upp fem arkivteoretiker som ledande av vilka fyra verkar i Nordamerika, vilket naturligtvis går att vara kritisk mot, då Ridener själv verkar i en nordamerikansk, anglosaxisk kontext.⁴ Vi menar dock att hans sammanfattning och analys av den samtida arkivdebatten är väl avvägd och strukturerad. Ridener beskriver fyra skäl som upphov till det nya paradigm:

The first is the recognition and importance of context in culture. [...] The second root of the paradigm is the fact that archivists working within the contemporary paradigm are conscious of their desire to change the paradigm through both practical and theoretical writing. [...] ... the third root of paradigm change, [is] the impact of critical theory, especially postmodern critical thought. [...] The fourth root of change in the change of the contemporary archival paradigm is technology.

Ridener 2009, s. 10

Det första skälet lägger fokus vid vikten av att förstå kontextens betydelse för arkivhanteringen och handlingarna i sig. Ridener menar att problem uppstår då reflektioner gällande kontextens betydelse saknas. Han skriver följande:

As evidence of action, archival records have been placed on a theoretical pedestal, previously exempt from changes in theory. The contemporary archival paradigm recognizes the power of records and evidence, but also seeks to problematize that power.

Ridener 2009, s. 127

Ridener menar att handlingarna som sådana inte är friställda från kontext – varken dåtida eller samtida. Denna förändrade syn på arkiven och dess funktion är sammankopplad med arkivariens förändrade självmedvetenhet, som yttrar sig i idéer om subjektivitet och meningsskapande. Jämfört med en linjär, progressiv inställning anses det nya paradigm karakteriseras av cirkulära, reflexiva och flerdimensionella riktningar.

⁴ De fem personer på vars forskning Ridener till stor del baserar sin text på är Brien Brothman, Terry Cook, Carolyn Heald, Eric Ketelaar och Heather MacNeil.

Det andra skälet som Ridener anger är att det nya paradigmet kan vara det första där arkivarier är medvetna om att de verkar med intentionen att förändra paradigmet i sig (2009, s. 118). Praktiska exempel på detta kan man se även i tidigare nämnda artiklar från svensk arkivsektor, då yrkesverksamma talar om ett paradigmskifte med den processororienterade arkivbeskrivningen i åtanke. Vad som också kan konstateras är att det inte tycks råda konsensus kring vad paradigmskiftet egentligen innebär. Ställer man Rideners beskrivning av det postmoderna paradigmet mot svensk arkivdebatt kan man direkt se hur paradigmkriterierna uppfylls – dock likställs paradigmet i svenska facktidskrifter med processtänkande, vilket inte alls behöver vara fallet (jfr kapitlet om debatten inom arkivsektorn i denna uppsats, ss. 10–11). Istället bör det nya paradigmet ses i ett större sammanhang, och processororienterad arkivredovisning som ett exempel på förändring inom arkivvärlden.

Postmodernismens stora inverkan på arkivteorin anges som det tredje skälet.⁵ En av de viktigaste aspekterna av postmodernt kritiskt tänkande är ifrågasättandet av antaganden och definitioner, ett sätt att tänka som inte sällan kritiserats för att vara relativistiskt. Problematiseringen av definitioner av exempelvis handlingar (*records*) och arkiv (*archives*) är del av en positiv utveckling som berikar och gör arkiven till mångfacetterade minnesinstitutioner. Detta, menar Ridener, kommer i sin tur leda till att representationerna i arkiven av människor och grupper förändras.

Ytterligare en aspekt som hänger samman med det postmoderna sättet att tänka har att göra med subjektivitet: “This new paradigm is most easily recognizable in the acceptance of increased subjectivity in appraisal theory” (Ridener 2009, ss. 128–129). Denna betoning har flera kopplingar till det processororienterade arkivredovisnings-sättet. En arkivarieroll där subjektiviteten får lov att ta större plats hänger samman med det faktum att varje myndighet kan tolka den processororienterade redovisningsformen på olika sätt, och således också forma den därefter. Ridener skriver: “Interpretation in the contemporary archive creates further complexity through increased subjectivity not only in appraisal, but in all aspects of archival work” (2009, s. 118). Arkivet framhävs ibland som kommunikation, där den subjektiva bedömningen spelar en avgörande roll – det är möjligt att tolka, kontextualisera, men även att omtolka och rekontextualisera. En postmodern historieskrivning som denna ställer även ökade krav på transparens och öppenhet, och den processbaserade arkivredovisningen har delvis motiverats med krav på just ökad transparens och insyn i myndigheternas verksamhet och arkivhantering. Med Rideners beskrivning av det nya paradigmet kan vi förstå den arkivteoretiska bakgrunden till denna utveckling.

Den teknologiska faktor som är den fjärde och sista orsaken till paradigmskiftet, är för oss en viktig aspekt identifieringsaspekt för vår arkivteoretiska utgångspunkt. Ridener beskriver detta tecken på paradigmskifte som kanske det allra viktigaste för arkivarier; den teknologiska faktorn har varit central vid vart och ett av de tidigare paradigmen. De digitala handlingarnas variation och omfattning, ordnandet och

⁵ Jämför Kuhns tankar kring forskning i kris och dess tendens att vända sig till filosofin.

bevarandet av desamma är viktiga aspekter inom det nya paradigmet. Dessutom har de digitala handlingarna gett upphov till fler problemställningar inom arkivvärlden. Ridener skriver:

As records creators and archivists alike become more reliant on digital technology, electronic records and post-custodial issues will continue to increase in importance in terms of both practice and theory.

Ridener 2009, s. 160

Den digitala teknologins utveckling har tvingat både teoretiker och praktiker att aktivt reflektera över några av arkivvetenskapens grundpelare. Det är en praktisk realitet som även fått avgörande teoretiska konsekvenser.

Det råder konsensus inom den samtida arkivvetenskapen att vi i vår tid har att göra med ett paradigmskifte. Olika teoretiker betonar dock olika aspekter av skiftet. Fernanda Ribeiro väljer i artikeln "Archival Science and Changes in the Paradigm" (2001) att kalla det nya paradigmet för informationsvetenskapligt (*scientific-informational*), i jämförelse med det äldre som hon benämner som historiskt-tekniskt (*historical-technicist*). Ribeiro betonar att det nya paradigmet rör information som forskningsobjekt snarare än statiska begrepp som arkiv eller dokument. Denna information kan analyseras interdisciplinärt, multidisciplinärt och transdisciplinärt i det nya paradigmet (Ribeiro 2001, ss. 304–305). Luciana Duranti i sin tur uttrycker främst de teknologiska framstegen som det nya paradigmet kärna. Hon menar att det är fenomenet med digitala handlingar som tvingat oss att omformulera teorin om arkivet och dess handlingars innebörd. I sin artikel "The impact of digital technology on archival science" (Duranti 2001) gör hon ett försök att definiera vad som har fundamentalt förändrats, men också vad som står fast från tidigare paradigmet. För att visa på vetenskapens formbarhet, dess anpassning till sina nya förutsättningar, väljer hon att beskriva den som ett system med en systemvetenskaplig vokabulär.

Utifrån den teoretiska, filosofiska och praktiska situation som det postmoderna paradigmet innebär, har vi studerat exempel ur svensk arkivsektor och processbaserad arkivredovisning där dessa befinner sig idag.

Metod

I detta avsnitt redogör vi för den metodologiska grund som vår studie vilar på, nämligen fallstudier. Insamling av information har skett genom intervjuer och tillgång till interna dokument, metoder som vi går igenom var för sig. Vi klargör också hur urvalsprocessen gått till, samt hur vi gått till väga när vi närmat oss våra tre fall analytiskt. Slutligen redogör vi för de källkritiska och forskningsetiska ställningstaganden vi har gjort.

Fallstudier

Metoden som vi har valt för vår studie är kvalitativa fallstudier. Vi har tittat på tre fall, med andra ord tre olika myndigheter som haft olika angreppssätt. Vår metodologiska grund har huvudsakligen baserats på resonemang ifrån Sharan B. Merriams *Fallstudien som forskningsmetod* (1988), som trots några år på nacken fungerar mycket väl i sammanhanget. Merriam definierar fallstudier som en “undersökning av en specifik företeelse, till exempel ett program, en händelse, en person, ett skeende, en institution eller en social grupp” (1988, s. 24). I vårt fall utgör alltså modellen för den nya arkivredovisningen denna specifika företeelse.

Den empiriska insamling som utgör fallstudiens material är dels intervjuer och dels interna dokument som vi har fått ta del av. Att inhämta information genom olika tillvägagångssätt är en metod för att öka studiens trovärdighet och tyngd – genom intervjuer kan personliga åsikter och upplevelser delges, och genom dokument går att utläsa en mer stabil, faktamässig syn på saken. Tanken är att dessa två olika informationskällor ska bekräfta varandra.

Ett induktivt tillvägagångssätt

Merriam menar att fallstudier karaktäriseras av att de är *partikularistiska*, *deskriptiva*, *heuristiska* samt till större delen *induktiva*. Partikularistiska är de i den meningen att de försöker belysa en företeelse genom ett speciellt fall, och deskriptiva för att ge en omfattande och komplex beskrivning av det enskilda fallet. Med heuristisk menas att en fallstudie genomförs för att förbättra förståelsen för företeelsen i stort (Merriam 1988, ss. 24–27). De utvalda fallstudier vi genomfört har syftet att ge en fördjupad kunskap om processororienterad arkivredovisning i sig, men också på vilket sätt denna kunskap kan hjälpa oss att förstå hur denna nya redovisning hänger samman med det

postmoderna paradigmskiftet inom arkivteorin. Genom att ha studerat modellens implementering i utvalda verksamheter har vi kunnat belysa arkivteoretiska och praktiska frågor som uppstått.

Den sista egenskap som Merriam framhåller är att en fallstudie är induktiv, det vill säga att forskaren utgår ifrån enskilda fall för att skapa hypoteser, generaliseringar och begrepp gällande det mer allmänna (1988, s. 27). Vi menar att ett induktivt förhållningssätt fungerar väl i vårt fall, eftersom vi ger oss in på utforskat område. Detta har inneburit att vi närmat oss verksamheterna utan en förutbestämd teoretisk utgångspunkt eftersom vi ville ta reda på hur implementeringsarbetet sett ut och vilka frågor som varit centrala i interna diskussioner. Detta har också resulterat i att vi under empirisamlingens gång har upptäckt nya frågor och fenomen som vi inte kunnat förutse. Under studiens gång har vi sett hur Kuhns paradigmskifteteori och sedan Rideners teori kring det postmoderna paradigmet varit applicerbart på vårt empiriska material.

Merriam menar att fallstudiemetoden är “förankrad i verkliga situationer och därför resulterar fallstudier i en rikhaltig och holistisk redogörelse av företeelsen. Metoden ger bokstavligen insikt och upplysning på ett sätt som vidgar läsarens kunskaper” (1988, s. 46). Eftersom vi tittat på appliceringen av en teoretisk modell i praktiska verksamheter inom ett område där inga direkta empiriska studier tidigare gjorts, anser vi att fallstudier kan ha stora förtjänster genom att ingående beskriva exempel på hur det kan fungera. Genom att studera de olika fallen har vi kunnat kartlägga problematik och frågor som kan uppstå i skiftet mellan en äldre redovisningsprincip och en ny.

Urval

Vår urvalsprocess, när det gäller vilka fall som ingår i studien, har gått till på så vis att vi har undersökt vilka myndigheter som har kommit en bra bit på väg i arbetet med utformningen av en processororienterad arkivredovisning. Vi kände sedan tidigare till att Polisen har kommit långt med sin kartläggning och ansåg därför att det kunde vara lämpligt att låta Polisens lösning representera ett fall. Valet att inkludera Stockholms stadsarkiv som det andra fallet, togs efter att vi gjort efterforskningar på Internet och i tidskrifter – detta trots att myndigheten har både ett kommunalt och ett statligt uppdrag. Vi ansåg snarare att det kunde vara intressant att undersöka hur en arkivinstitution utformar sin kartläggning av processer i fall där man inte endast har ett tvingande direktiv att göra det. Vårt tredje fall, Sveriges domstolar, blev aktuellt då vi genom kontakter fick veta att Domstolsverkets modell såg annorlunda ut jämfört med de vi tagit del av tidigare, samt att den praktiska implementeringen av systemet var genomförd på Lunds tingsrätt. Detta gjorde deras tolkning intressant i jämförande syfte. Vi vill undersöka den bredd av tolkningsmöjligheter som finns på arkivinstitutioner idag och hur dessa lösningar ser ut. Vi anser att vår studies generaliserbarhet ökar i och med det faktum att vi studerar flera modeller, och att dessa ser olika ut.

Det skulle kunna invändas att tre fall är för många för en studie av denna omfattning, och att fallbeskrivningarna riskerar att bli ytliga. Vi har gjort bedömningen att de tre

fall vi har valt ut berikar analysen, och de fallbeskrivningar vi har gjort fyller sitt syfte.

Intervjuer

I genomförandet av våra intervjuer har vi utgått ifrån en delvis strukturerad intervjumall (se bilaga). Detta innebär att vi har arbetat fram vissa temaområden under vilka vi har utformat konkreta frågor, och vilka vi under intervjun har som ambition att ta upp. Detta behöver dock inte ske i den ordning som vi utformat intervjumallen, och hur lång tid som läggs på varje tema har varit öppet. I en delvis strukturerad intervju låter forskaren informanten få utrymme att reflektera vidare och skapar en situation som tillåter att denne delger nya idéer. Syftet i vårt fall var att låta informantens upplevelser och åsikter i hög grad styra riktningen för intervjun, i synnerhet eftersom till exempel beskrivningar av lösningar i den nya redovisningsmodellen kräver att informanten får det utrymme som behövs för att vi ska förstå hur man gått till väga så bra som möjligt. Det har även varit ett sätt för oss att få fram studiens fokusområden. Genom att lyssna till informanterna och vad de har ansett viktigt att samtala om menar vi att resultatet landar närmare den praktiska realiteten, än om vi hade styrt intervjun hårdare. Vi har tagit fasta på vad informanterna, som själva har arbetat med modellen, har tyckt varit bra, svårt eller spännande.

Vi har sammanlagt genomfört fyra intervjuer: En med en informant på Polismyndigheten i Skåne, en gruppintervju med två medarbetare på Stockholms stadsarkiv, en med en informant på Rikspolisstyrelsen och slutligen en med en informant anställd vid Sveriges domstolar. Vid tre av dessa har båda uppsatsförfattarna närvarat, och det har varit vår ambition att båda av oss ska ta del av så mycket information som möjligt. Detta för att ge vår studie större trovärdighet och för att ingen av författarnas enskilda uppfattningar ska vara styrande. Vid tillfället för intervjun med vår informant på Rikspolisstyrelsen var det dock inte möjligt för oss båda att vara på plats.

Intervjuerna spelades in med diktafon, vilket informanterna godkände vid intervju-tillfället, och transkriberades sedan. Vi menar att själva transkriberingsmomentet är ett effektivt instrument för att lära känna sitt material, samt att resultatet främjar jämförelsearbetet som vi genomförde i efterhand.

Textanalys

Vi har i vår studie även inkluderat interna dokument i form av processkartläggningar, styrdokument och handböcker från myndigheterna. En av fördelarna med att studera dokument i en fallstudie är vad Merriam kallar stabilitet. Vad som avses med detta är att dokument är objektiva i större utsträckning, jämfört med intervjuer eller observationer (Merriam 1988, s. 117–121). Vi vill också främst påpeka att dokumentgranskning som metod i en fallstudie har valts med tanke på fördelar ur reflexivitetssynpunkt; det är osannolikt att forskaren i nämnbar utsträckning påverkar materialet i någon riktning, vilket skulle kunna ske i en intervjusituation. När vi tittar på

exempelvis verksamheternas processbeskrivningar, så visar dessa inte bara svart på vitt hur man valt att beskriva sin verksamhet, utan också hur aktuell myndighet har tolkat den nya arkivredovisningen.

I en kvalitativ fallstudie där dokument förekommer, menar Merriam att man vanligtvis använder sig av innehållsanalys för att studera materialet (1988, s. 128). Hänsyn bör tas till att dokument producerats med annat syfte än att vara forskningsmaterial, vilket kan innebära att de är fragmentariska (Merriam 1988, s. 122). Vi bedömer dock att de dokument som vi är tagit del av, fragmentariska eller ej, är intressanta. Ofärdiga processkartläggningar, som ju de flesta faktiskt varit på grund av det faktum att de inte behöver vara färdiga förrän i januari 2014, kan i sig ge kunskap om resonemang och ställningstaganden.

Vad gäller användandet av dokument i fallstudien instämmer vi till viss del i hur dess roll beskrivs av en annan teoretiker, Robert K. Yin: "... dokumentens viktigaste roll går ut på att styrka data och belägg som hämtats från andra källor" (2007, s. 113). Det är på detta sätt som vi har närmat oss materialet. Dels har vi i hög grad använt oss av de dokument som våra informanter tilldelat oss. Precis som i intervjusituationen menar vi att studien vinner på informantens frihet att själv i viss mån styra riktningen. Dels har vi valt att se dokumenten på samma vis som informanten – pekar denne exempelvis på en motsägelse eller en svårighet i texten, har vi valt att analysera den som en sådan.

Genom textanalys har vi sett samband och motstridigheter mellan de instruktioner som ges av tillsynsmyndigheten och de utformade planer och slutsatser man dragit inom respektive verksamhet. Vi har fokuserat på användning av begrepp och begreppsdefinitioner, hur instruktioner utfärdats gällande hur modellen för redovisning ska se ut, vilka beskrivningar som går att koppla till Riksarkivets riktlinjer samt hur man genom språkliga resonemang visar hur man uppfattar den nya redovisningen och hur den kommer att fungera i verksamheten.

Källkritik

I våra intervjuer har vi, som sagt, låtit informanterna i ganska hög grad styra samtalsämnena, och vi har även förlitat oss till dem i valet av dokument att studera. Detta ger informanterna frihet att framhäva de aspekter av ämnet som de finner lämpligast, vilket skulle kunna innebära att de vinklar sin myndighets insatser fördelaktigt, eller försöker dölja problematik om den kan anses misskrediterande. Vi har dock upplevt att våra informanter har ett genuint intresse för arkivredovisningen som fenomen, och bedömt dem som tillförlitliga.

Ett källkritiskt förbehåll vad gäller källmaterialet handlar om våra empiriska studieobjekt. Många av de arkivredovisningsdokument som vi undersöker är inte slutgiltiga versioner, utan arbetsmaterial eller mallar som har delgetts oss som exempel på vägen. Vi vill poängtera att det är sannolikt att processkartläggningar vi tittar på under våren 2012 kan komma att ändras efteråt. Vi menar att detta inte är något egentligt problem, då de fortfarande kan stå som exempel på tolkningar av ett

nytt arkivredovisningssystem – de kanske till och med bättre kan illustrera systemets övergångsproblematik. Det är ändå viktigt att understryka att de redovisningar vi undersökt inte är slutgiltiga, inte minst för våra utvalda myndigheter.

En aspekt som kan vara viktig att ha i åtanke är att vi gör en tolkning av tolkningar – det vill säga att vi tar del av en myndighets tolkning av det fenomen vi vill belysa, och vi använder subjektiva informationskällor i form av våra informanter. Detta kan dels kritiserats för att hamna långt ifrån “verkligheten” och även med anledning av detta i förlängningen vara problematiskt att använda för att dra generella slutsatser. Om generalisering av kvalitativa resultat skriver organisations- och metodologiforskarna Mats Alvesson och Kaj Sköldberg som följer:

I ett kunskapsrealistiskt perspektiv, som räknar med icke-observabler i form av mönster och tendenser, gemensamma och underliggande för flera ytfenomen, är *successiva utvidgningar av teorins empiriska tillämpningsområde inom en viss möjlig domän både möjliga och önskvärda*, även för kvalitativa studier.

Alvesson & Sköldberg 2008, s. 53

Detta angreppssätt har vi haft med oss i vår analys av fallen, där vi aktivt sökt efter gemensamma nämnare och tendenser. En möjlig domän för vår studie ser vi som svenska myndigheter vilka har inlett eller planerar att inleda övergången till en variant på den nya arkivredovisningen. Vår studie har som ambition att öka förståelsen för vad som kan ske och varför i övergångsarbetet. De generaliseringar vi gör kan alltså avgränsas till att gälla för denna domän, och kommer inte att gå att applicera på andra områden. Det gäller specifikt myndigheter och specifikt den arkivredovisningsmodell som föreskrivs i RA-FS 2008:4, och med de specifika förutsättningar som dagens informationsteknologiska utvecklingsstadium innebär. Vad gäller tolkningsfrågan, menar vi att det är i tolkningsmomentet som detta ämne blir intressant. Tolkningen är även en del av den nya arkivredovisningens förutsättningar.

Etiska aspekter

I vår studie har vi valt att undersöka myndigheters modeller av den nya arkivredovisningen, men också hur tjänstemän på dessa myndigheter ser på denna. Detta medför naturligtvis att de enskildas åsikter speglas i informanternas uttalande, trots att de uttalar sig i tjänsten. Därför har vi valt att anonymisera våra informanter och i vår fallgenomgång referera endast till “Intervju 1”, etcetera. I det fall då vi genomfört en intervju med två informanter samtidigt hänvisar vi endast till intervjun med tillhörande numrering. Det är, menar vi, inte relevant vem av de två arkivarierna som uttalar vad. Numreringen av intervjuerna är satt kronologiskt, det vill säga i den ordning som de genomfördes under fallstudierna.

Denna utgångspunkt vilar på konstaterandet att informanternas identiteter i sig inte är intressanta för vår studie. Vetenskapsrådet fastställer i sin publikation *God forskningssed* (2011) att i situationer där identiteten inte är intressant, kan forskaren utlova anonymitet (2011, s. 68). Nackdelen med att anonymisera informanter är att

kontrollen av uppgifterna försvåras – dock anser vi att det ur etisk synvinkel är viktigare att låta informanterna vara anonyma eftersom vi inte vill att enskilda tjänstemän får representera en hel myndighets syn på arkivredovisningen. Detta hänger också ihop med det faktum att informanterna kan vara kritiska till Riksarkivets riktlinjer och att vi därför inte vill riskera att hänga ut dem. Genom att anonymisera förflyttar vi också fokus från individerna till myndigheterna. Vi kan däremot inte fullständigt garantera informanternas anonymitet inom den egna verksamheten. Detta beror på att informanterna kan vara de främsta eller enda som arbetar med införandet på myndigheten och som dessutom intervjuats av studenter. Det är med andra ord möjligt för anställda på myndigheterna att kunna identifiera sin kollega utifrån omständigheter som inte vi kan råda över. Vi har däremot exkluderat beskrivningar som skulle kunna göra att utomstående kan identifiera informanten.

Vi har också bitt våra informanter om tillåtelse för citering och samtidigt erbjudit dem att titta på citaten om de så önskar. I de fall då informanter velat titta på citaten har vi gjort en sammanställning och förklarat i vilket sammanhang citaten använts. Därefter har informanterna godkänt användningen eller kommit med synpunkter som vi sedan ändrat. Viktigt att nämna är dock att de inte inkluderats i ett godkännande av den analys som, bland annat, baserats på deras utsagor.

Vad gäller att namnge de undersökta myndigheterna har vi resonerat på följande vis: Dels gäller det offentliga institutioner vars dokument vi tittat på är allmänna handlingar, och dels skulle det bli svårt för oss att visa på skillnader i tolkningar av riktlinjerna utan att avslöja vilken verksamhet det rör sig om. Vi menar att förståelsen för respektive myndighets modell blir bättre om vi inte plockar bort dess namn.

Analysmetod

Analysen av vårt insamlade material utgår ifrån och disponeras efter det empiriska resultatet. Vi har genom komparation av de tre fallen fastställt återkommande teman och områden med särskild problematik, och sedan analyserat resultatet. Dessa områden kopplar vi sedan till den aspekt inom teoribildningen kring paradigmskifte som vi funnit relevant.

En annan lösning hade varit att utgå ifrån teorin och applicera denna på det empiriska materialet. Vi anser dock att vår studie vinner i substans med det tillvägagångssätt och upplägg som den har nu. Teorin skulle kunna struktureras utifrån de fyra punkter som Ridener tar upp som tecken på paradigmskiftet – men vi menar att det inte gör materialet rättvisa. Vissa saker skulle inte ges det utrymme som behövs i analysen, och de fenomen som går igenom på alla punkter teorin, tjänar på att presenteras samlat. Genom att utgå från empirin och sedan belysa genom teori anser vi att vi får en bättre bild av den nya redovisningen och hur den implementeras på myndigheterna.

Litteraturgenomgång

Processororienterad arkivredovisning är ett relativt nytt fenomen i Sverige, och av den anledningen är forskningen på området begränsad. Arkivvetenskap som studieämne etablerades inte förrän på 70-talet, och finns fortfarande inte som forskningsämne på särskilt många platser i landet. För att studera processororienterad arkivredovisning i svensk kontext finns lite olika ingångar, som kort kommer att presenteras nedan. Inledningsvis redovisas forskningslitteratur gällande processororienterad arkivredovisning. Detta följs av exempel på praktisk litteratur som finns att tillgå, och slutligen visar vi på något av vad vi funnit gällande processororientering och fallstudier.

Arkivvetenskaplig forskning

Som tidigare nämnts är det forskningsprojekt, som exempelvis INFOTEK-RED och Arkivredovisningsprojektet, som har lett fram till att arkivredovisningen ser ut som den gör idag. Drivande i dessa och liknande projekt har varit Riksarkivet. Projekten lämnar ifrån sig rapporter, vilka kan vara av intresse att studera om man vill tillgodogöra sig information om modellens framväxt. Arkivredovisningsprojektet hade som huvudsaklig uppgift “att utarbeta alternativa former för redovisning av arkiv med hänsyn till utvecklingen inom informationsteknik, administration och lagstiftning” (Jansson, Berndtsson & Lövblad 2002, s. 4). I rapporten som följde på detta projekt finns en bra genomgång av litteratur som rapportförfattarna tagit del av inom ramarna för projektet. Den redogör även för praktiska fall av olika arkivredovisningsformer utifrån som inspirerat, närmare bestämt från Schweiz, Danmark och Finland. Rapporten landar i förslaget att det är verksamhetens processer som ska ligga till grund för arkivets struktur, samt att “[s]truktureringen, som beror på arkivbildningens komplexitet, bör dokumenteras. Denna dokumentation utgör grunden för beskrivning av arkiv” (Jansson, Berndtsson & Lövblad 2002, s. 50). Här går att se hur den nya svenska arkivredovisningsmodellen växer fram.

En mastersuppsats som presenterades vid Lunds universitet 2010 behandlar processororienterad arkivredovisning ur ett rent teoretiskt perspektiv. Kajsa Thelin har i *Documenting Collective Memory – An Analysis of the New Swedish Process Oriented Archive Description System* (2010) undersökt den nya formen för arkivredovisning i skenet av modellen för *the Records Continuum*. Hon kopplar även samman arkivredovisningens utveckling med ett paradigmskifte vad gäller synen på arkiv och arkivhandlingen. Mycket av resonemangen baserar sig på idéer från anglosaxisk

arkivforskning, där till exempel teoretiker som Terry Cook, Sue McKemmish och Frank Upward är tongivande. Uppsatsen håller sig på ett abstrakt, teoretiskt plan, och Thelin vill med sin text belysa att det finns ett behov av att placera in förståelsen av skiftet till den nya arkivredovisningsformen i ett större teoretiskt sammanhang (2010, s. 27). I texten poängteras även att målet är att undersöka varför förändring har skett, snarare än hur (Thelin 2010, s. 15). Vår uppsats ämnar ha ett motsatt fokus, men bygger ändå vidare på liknande idéströmningar.

Praktisk litteratur

Det finns mycket litteratur om processororientering som inriktar sig mer på organisationsteori, och som handlar om hur man går tillväga för att processororientera en organisation i effektiviseringssyfte. Mycket kritik som arkivredovisningsmodellen har fått har baserats just på det faktum att den grundar sig i en kommersiell företagsmodell med syfte att spara in tid, pengar eller arbetskraft. Trots att fokus inte ligger på just arkiv, kan litteratur av det här slaget vara ett användbart redskap för att förstå processororientering som sådan.

Ett exempel på litteratur av detta slag är Anders Ljungbergs och Evert Larssons *Processbaserad verksamhetsutveckling* (2001). Det är ett verk som i tur och ordning går igenom varför författarna anser att processororientering av organisationer är viktigt, vad det innebär och hur man går tillväga för att implementera ett sådant synsätt. Boken går igenom verksamhetens hela förändringsprocess, från synlig- och medvetandegörandet av behovet fram till införandet av modellen i praktiken. Här återfinns avsnitt om bland annat identifiering och kartläggning av processer, som är tydliga och pedagogiska. Ljungberg och Larsson har som ambition att löpande poängtera betydelsen av och meningen med att genomföra en liknande förändring. Att mötas med ovilja till förändring är inte något ovanligt och de tar även upp förslag på hur det går att handskas med liknande attityder. En sista aspekt som tas upp i boken och som är av intresse för vår studie är tankar om paradigmskifte i synen på organisationen. För att en verksamhet ska klara sig med de förutsättningar som idag ges skriver författarna att det "krävs förändringar i system, strukturer, företagskultur, värderingar och attityder" (Ljungberg & Larsson 2001, s. 35). Det tidigare rådande paradigmet kallar de för funktionsorienterat paradigm, vilket karaktäriseras av sin tydlighet och stabilitet vad gäller chefskap och ansvarsområde, men som också kräver en stabil och relativt oföränderlig omvärld (Ljungberg & Larsson 2001, s. 68). Slutsatsen blir att för att en organisation ska kunna vara hålla sig uppdaterad gentemot en omvärld i förändring, krävs ett flexibelt synsätt inom organisationen, och detta synsätt menar de är det processororienterade.

I en antologi från 2005 med titeln *Dokumentstyrning i processororienterade organisationer*, finns en artikel riktad mot organisationer inom näringslivet, som bygger vidare på de tankar som presenterats ovan. Fokus är här på en processororienterad styrning av dokumenthanteringen i moderna organisationer. I "Kaos eller struktur – Om modern dokumenthantering" skriver Tom Sahlén att det finns behov av att förstå det moderna arbetslivets organisering och hur det skapar nya förutsättningar för dokumenthanteringen, om denna ska kunna styras på ett framgångsrikt sätt. Även

metoder för verksamhetsutveckling menar Sahlén är viktiga – i detta fall processororienterad sådan – och understryker att det är viktigt att ha insikt om “hur dokumenthantering som stödprocess måste inordnas i moderna metoder för verksamhetsanalys och verksamhetsutveckling” (2005, s. 13). Vidare skriver Sahlén om “[a]rkivfunktionens kris och pånyttfödelse” att den äldre formen för arkivet, det vill säga på en avskild plats i förhållande till organisationen, inte fungerar längre. I organisationer av idag, som sköter det mesta av sin informationsförsörjning digitalt, måste arkivets organisation struktureras på förhand (2005, s. 22). Artikeln avslutas med en kort handledning över arbetsgången, en checklista om man så vill, för hur en processororienterad dokumentplan kan upprättas. Antologin är utgiven av Folkrörelsernas arkivförbund och Näringslivets Arkivråd och är menad att fungera som en handbok bland annat vid införandet av nya dokumenthanteringsrutiner, elektroniska arkivsystem och dylikt.

Övriga studier

Fallstudier som angriper processororientering finns att ta del av från universitetsuppsatser med olika ämnesinriktningar. *Organisationsförändring och attityder: En fallstudie i en offentlig myndighet* (2010) av Malin Blomqvist och Charlotte Wallin angriper implementering av processororienterad verksamhetsutveckling med fokus på medarbetarnas attityder. Med hjälp av intervjuer och enkäter har de kartlagt och analyserat vad medarbetarna på en svensk myndighet tycker och tänker inför den förändring som det inneburit. Andreas Jönsons *Försvarmaktens arbete med processororientering: Att göra rätt saker på rätt sätt!* (2011) är en uppsats som framlagts vid Försvvarshögskolan, och som tar upp hur en starkt funktionsinriktad organisation som Försvvarsmakten inför ett processororienterat arbetssätt, och hur författaren menar att det kan genomföras på bästa sätt.

Vi har dock inte funnit någon studie som inriktar sig på en processororientering av just dokument- eller arkivhanteringen. Här ser vi att det finns en kunskapslucka, och det inom ett ämne där personal som arbetar med dessa frågor har behov av att kunna få information. Med vår uppsats vill vi göra ett försök att bidra till att öka kunskapen inom detta område.

Fallgenomgång

I följande avsnitt besvarar vi vår första forskningsfråga, vilken lyder som följer:

Hur tolkas Riksarkivets föreskrifter i utvalda verksamheter, vad gäller implementering av den nya modellen för arkivredovisning?

Vi redogör här närmare för de tre fall som vår studie baserar sig på. Vart och ett av de tre fallen presenteras för sig, tillsammans med resultatet av våra undersökningar. Polisen och Sveriges domstolar inkluderas av RA-FS 2008:4. Stockholms stadsarkiv berörs bara delvis, men de har ändå valt att införa processororienterad redovisning för hela verksamheten.

Gemensamt för alla tre fallen är att den överordnade förvaltningsmyndigheten, eller i Stockholms stadsarkivs fall arkivmyndigheten, har utformat en modell efter RA-FS 2008:4 eller som har stora likheter med RA-FS 2008:4, och som ska anpassas myndighetsspecifikt. Vad gäller hur hård styrningen ska vara har den överordnade organisationen valt att vara mer eller mindre strikt i de olika fallen. Man har kommit olika långt med den specifika utformningen och därmed också tillämpningen i praktiken i de tre fallen som vi har valt. Vi har ansett det vara av intresse att vid vissa tillfällen undersöka modellen som sådan, och i andra fall de praktiska, specifika tillämpningarna.

I fallgenomgången presenteras den aktuella myndigheten kortfattat, samt vilket empiriskt material som vi använt oss av för att studera fallen. Efter detta har vi beskrivit hur implementeringsarbetet gått till samt hur den aktuella myndighetens arkivredovisningsmodell har utformats. Vi kommer även in på aspekter vad gäller arkivariens yrkesroll samt framtida utmaningar.

Polisen

Till fallet Polisen har vi genomfört två intervjuer: En med en medarbetare på Polismyndigheten i Skåne samt en intervju med en anställd på Rikspolisstyrelsen som har varit delaktig i utformningen av myndighetens nya arkivredovisning. Den första kontakten inom polismyndigheten ledde fram till vår informant på Rikspolisstyrelsen. Vi har genom dessa kontakter fått ta del av följande dokument:

- *Projektdirektiv för ProcArk*, vilket är en beskrivning av uppdraget att skapa en

processororienterad arkivredovisning samt varför och med vilka förutsättningar detta skall genomföras. Utformad av Rikspolisstyrelsen (2009-11-26). I texthänvisningen refererad till som RPS 2009.

- *Gemensam klassificeringsstruktur*, framtaget av Rikspolisstyrelsen för samtliga polismyndigheter. Det senast tillgängliga utkastet (2012-02-01). I texthänvisningen refererad till som RPS 2012a.

- *Processbaserad redovisning av allmänna handlingar. Handbok för polismyndigheterna*, framtagen inom ProcArk-projektet (version från februari 2012). I texthänvisningen refererad till som RPS 2012b.

- Exempel på processbeskrivningar, vilka innehåller information om handlingslag samt aktiviteter och handlingstyper i processen. Dessa processbeskrivningar är: 5.2.3.9 *Kroppsbesiktiga med salivprov för dna-analys*, 7.10 *Utreda dödsfall utan misstanke om brott* samt 4.4.2 *Belägga med fängsel*.

Dessa dokument visar hur Polisen har resonerat och arbetat kring införandet av det nya arkivredovisningssättet, och rent praktiskt hur kartläggningen ser ut. Polisen är en sammanfattande benämning för landets polismyndigheter, Rikspolisstyrelsen och Statens kriminaltekniska laboratorium. För Rikspolisstyrelsen använder vi förkortningen RPS.

Organisation

Rikspolisstyrelsen är den centrala förvaltnings- och tillsynsmyndigheten för samtliga polismyndigheter i Sverige. Dessa uppgår till 21 enskilda myndigheter, varav Polismyndigheten i Skåne, där en av våra informanter är anställd, är en. Till följd av Riksarkivets nya föreskrifter för arkivredovisning (RA-FS 2008:4) utformade Rikspolisstyrelsen *Projektdirektiv för ProcArk 2008*. Detta direktiv har sedan legat till grund för arbetet mot processbaserad arkivredovisning. Polisens arbete med införandet av den nya arkivredovisningen har pågått sedan 2007, eftersom man tidigt fick förhandsinformation från Riksarkivet om att det skulle komma en ny RA-FS (Intervju 1).

Projektet ProcArk

Den handbok som utformats till projektet ProcArk för att vägleda polismyndigheterna innehåller en genomgång av vad man vill att projektet ska resultera i, hur det ska genomföras samt förutsättningar för detsamma (här ingår information om bland annat kostnader, risker, styrande regelverk, intressenter med mera). I denna beskriver man också bakgrunden till projektet; det vill säga dels med anledning av Riksarkivets RA-FS 2008:4, och dels en förstudierapport kring hur polismyndigheterna ska införa det nya redovisningssättet (RPS 2009, s. 3). Den tidigare nämnda förhandsinformationen som Polismyndigheten i Skåne fick från Riksarkivet 2007 hänger alltså samman med det förslag på klassificeringsstruktur som man skickade ut på remiss till de olika polismyndigheterna. Informanten på Polismyndigheten i Skåne beskriver den första versionen på följande vis:

Den utgick i från något som kallas för Polisens Resultatredovisning – PRR. [...] Men vi upplevde att den inte fullt ut täckte verksamheten i alla dess delar. Inte riktigt utifrån de krav som Riksarkivet ställde. Så därför gick vi istället över till Polislagen.

Intervju 1

Genom att istället bygga sin klassificeringsstruktur utifrån Polislagen menar man att man kommer närmare verksamheten i sin beskrivning av den. Efter remissförfarandet konstaterades det att polismyndigheterna godkände förstadiets förslag på hur man ska redovisa (RPS 2009, s. 3). Detta var alltså upprinnelsen till projektet ProcArk, och Rikspolisstyrelsens ProcArk-grupp har fram till 2010 arbetat med att kartlägga enskilda processer för att sedan låta polismyndigheterna ställa dem mot sin verksamhet och jämföra hur mallen fungerar.

Projektets uppdrag listas under fyra större punkter i projektdirektivet. Den första är att man ska “vidareutveckla den processororienterade arkivredovisningen inom Polisen” (RPS 2009, s. 5). Detta moment innehåller en rad underliggande mål kring hur detta ska genomföras, följt av att man ska “informera chefer om vilka åtgärder som krävs för införandet” och dessutom “utbilda i snitt två medarbetare per polismyndighet i det nya arbetssättet” (RPS 2009, s. 5). Vidare ska man “kravställa Polisens behov av anpassningar i IT-stödet” och avslutningsvis “handleda polismyndigheterna under införandet med råd och utbildningsinsatser” (RPS 2009, s. 5). ProcArk-projektet ska alltså resultera i att Polisen täcker en rad olika områden innan övergången kan genomföras.

Som stöd har Rikspolisstyrelsen utformat en handbok till polismyndigheternas arbete med implementeringen av det nya redovisningssättet. *Processbaserad redovisning av allmänna handlingar. Handbok för polismyndigheterna* förklarar hur man fortsättningsvis kommer att sköta redovisningen med exempel från Polisens verksamhet. Rikspolisstyrelsen skriver att “syftet med den här kartläggningen är att redovisa allmänna handlingar och att anpassa kartläggningen efter det” (RPS 2012b, s. 10). Handboken illustrerar också hur ett verksamhetsområde inbegriper flera processer och processgrupper, vilket inte visas i textform utan grafiskt med så kallade fiskar (RPS 2012b, s. 8). En grafiskt utformad modell är dock inte något som slutligen förekommer i Polisens valda modell.

I ProcArk-direktivet beskrivs ett intressant effektmål i den nya redovisningen; “spårbarhet och åtkomst till handlingar förväntas öka markant när polismyndigheterna får en informationsöversikt som omfattar både analoga och digitala handlingstyper knutna till verksamhetens processer” (RPS 2009, s. 4). Detta effektmål antyder att man inte upplever att man har tillräcklig översikt i dagsläget.

Internutbildning

Den utbildning som skett internt på Polisen har bestått av tillfällen med både föreläsningar och diskussioner, där man inledningsvis gick igenom vad den processororienterade redovisningen egentligen innebär och så småningom fördjupade sig på enskilda verksamhetsområden och processer. Vår informant på Polismyndigheten i Skåne vittnar om att en av de vanligaste frågorna på dessa möten rör förankringen i

verksamheten. Exempel på relevanta frågor kan vara: "... hur ska man informera den egna polismyndigheten?" och "Hur ska man kunna få det stöd man behöver från ledningen på rätt nivå?" (Intervju 1). Genom att lyfta fram frågan om förankring i samband med implementering av den nya modellen hoppas man få en smidigare övergång.

Målet att utbilda i snitt två medarbetare per myndighet utvecklas av vår informant på Rikspolisstyrelsen – det finns förhoppningar om att man skulle nå medarbetare med olika funktioner på de olika polismyndigheterna; dels strategier som innehar en verksamhetsutvecklande funktion, som till exempel skriver dokumenthanteringsplaner, ger riktlinjer etcetera, och dels praktiker som sköter om centralarkivet och redovisar handlingar med mera. Informanten på Rikspolisstyrelsen sätter också fingret på den viktiga faktorn förankring inom verksamheten:

... vi [har] märkt att på många håll saknar man förankring i myndigheten centralt. För att kunna göra en sådan här ganska stor kartläggningsinsats, så behöver man stöd från sin ledning.

(Intervju 3)

Detta visar att man på olika organisatoriska nivåer är medvetna om vikten av att modellen är greppbar i hela verksamheten.

Arkivredovisningen

Polisens arkivredovisningsmodell är mycket utförlig, både vad gäller klassificeringsstrukturen och de tillhörande processbeskrivningarna. De är separerade som skilda dokument.

Klassificeringsstrukturen

Polisens klassificeringsstruktur är utformad som ett register. Rikspolisstyrelsen har tagit fram en gemensam klassificeringsstruktur, som är indelad i sju verksamhetsområden, där den första heter *Leda och styra polismyndigheten* och den andra kallas för *Ge verksamhetsstöd*. Utöver dessa två har sedan ytterligare fem arbetsområden identifierats, med utgångspunkt utifrån Polislagen.

Varje verksamhetsområde är indelat i processgrupper, som i sin tur består av processer, och varje enhet har fått en numerisk punktnotation som beteckning. Klassificeringsstrukturen är hierarkiskt uppbyggd. Rikspolisstyrelsen har beslutat att verksamhetsområdena ska vara gemensamma för alla polismyndigheter i landet; vad gäller processgrupper och processer har de enskilda polismyndigheterna större frihet. Ett gemensamt detaljerat förslag för processgrupper och processer har dock utarbetats, som de enskilda polismyndigheterna rekommenderas att följa i den mån det stämmer in på verksamheten. Förslaget innehåller omkring 200 processer, där de med lägst nivå innehåller fyra siffror i sin beteckning (ex 1.1.1.1). I handboken som utformats som stöd till polismyndigheterna visas på möjligheten att avlägsna en process ur strukturen om det skulle vara så att den inte förekommer – om den finns bör det förslag som Rikspolisstyrelsen arbetat fram i görligaste mån användas.

GEMENSAM KLASSIFICERINGS- STRUKTUR utkast 2012-02-01

9

Beteckning	Namn	Typ
1	LEDA OCH STYRA POLISMYNDIGHETEN	Verksamhetsområde
1.1	Styra polismyndigheten politiskt	Process
1.2	Planera och följa upp verksamheten	Process
1.3	Samverka och förhandla med personalen	Process
1.4	Leda och fördela arbete och ansvar	Process
1.5	Avge yttrande	Process
1.6	Granskas och inspekteras	Process
1.7	Bedriva internkontroll	Process
1.8	Hålla lönerrevision	Process
1.9	BEDRIVA SYSTEMATISKT ARBETSMILJÖARBETE	Processgrupp
1.9.1	Bedriva systematiskt arbetsmiljöarbete	Process
1.9.2	Handlägga begäran om arbetsmiljöåtgärd	Process

Ovan visas exemplet verksamhetsområde 1, *Leda och styra polismyndigheten*, i den version vi fått ta del av (RPS 2012a).

Processbeskrivningarna

Rikspolisstyrelsen har till sin klassificeringsstruktur tagit fram processbeskrivningar till de föreslagna processerna och valt att beskriva dem i text, snarare än grafiskt. De är gjorda i tabellform, där en process beskrivs i tre tabeller. Den översta innehåller kopplingen till klassificeringsstrukturen i form av namn och beteckning. Här återfinns även ett fält för övrig kommentar. Tabell nummer två berör handlingslaget, och även här återkommer namn och beteckning, där beteckningen på handlingslaget är densamma som den vad gäller processen. Fem ytterligare rader behandlar gallringsregel, tidpunkt för överlämnande till arkivfunktionen, förvaringssvit eller IT-system, organisation och slutligen återigen ett fält för kommentarer. Kolumnen *Organisation* syftar att ge information om hur handlingarna är ordnade.

Den nedersta tabellen fungerar som arkivförteckning och beskriver aktiviteter och handlingstyper; Denna är den mest omfattande av de tre med åtta kolumner och obestämt antal rader. Kolumnen längst till vänster anger aktiviteter i processen, och uppifrån och ner kan man så följa processens utveckling, aktivitet för aktivitet. Under kolumnerna *Gallringsregel*, *Överlämnas till arkivfunktionen* samt *Förvaras i svit/IT-system* anges således eventuella undantag från uppgifterna i kolumnerna gällande handlingslag, och kan därför lämnas tomma. I tabellen *Aktiviteter och handlingstyper* kan man också, i beskrivningen av en aktivitets handlingstyp, göra en hänvisning till en annan process om sådan finns. Här finns ett fält för signatur och datum att fylla i, samt ett fält längst ner för minnesanteckningar.

PROCESS

Namn	Utreda dödsfall utan misstanke om brott
Beteckning	7.10
Kommentar	Begravningslag (1990:1144)

Kartlagd av	ProcArk
Datum	

HANDLINGSSLAG

Namn	Utreda dödsfall utan misstanke om brott
Beteckning	7.10
Gallringsregel	Bevaras
Överlämnas till arkivfunktionen	
Förvaras i svit/it-system	
Organisation	Registreras i kriminaldiarium
Kommentar	

AKTIVITETER OCH HANDLINGSTYPER

Aktivitet i processen	Handlingstyp i aktiviteten	Myndighet eller enskild i aktiviteten	Gallringsregel	Överlämnas till arkivfunktionen	Förvaras i svit/it-system	Organisation	Kommentar till handlingstypen
Ta emot anmälan om dödsfall	Anmälan						
Upprätta primärappport dödsfall	Primärappport						
Ta emot dödsbevis utfärdat av läkare	Dödsbevis	Läkare eller Rättsmedicinalverket					
Underrätta anhöriga	Dödsfallspromemoria						
Hemställa om rättsmedicinsk obduktion	hemställen till Rättsmedicinalverket	Rättsmedicinalverket					
Ta emot preliminärt obduktionsbesked	Preliminärt obduktionsbesked	Från Rättsmedicinalverket					
Utfärda tillstånd till gravsättning eller kremation	Tillstånd till gravsättning eller kremation	Skattemyndigheten					Tillstånd till gravsättning och kremation utfärdas på dödsbeviset. Dödsbeviset med tillståndet skickas till det lokala skattekontoret.
Ta emot rapport rättsmedicinsk obduktion och provsvar	Rapport rättsmedicinsk obduktion och provsvar	Rättsmedicinalverket					
Upprätta kvittens utlämnade tillhörigheter	Kvittens						

Ovan syns ett exempel på en processbeskrivning ur Polisens arkivredovisning: *Utreda dödsfall utan misstanke om brott* (beteckning 7.10). Denna process ligger under verksamhetsområde 7: *Bedriva verksamhet enligt särskilda bestämmelser*.

Enligt 19 § i RA-FS 2008:4 så ska klassificeringsstruktur, handlingsslag och förvaringsenheter relatera till varandra. De ska dessutom kunna presenteras samlat. Polisens klassificeringsstruktur och de processbeskrivningar vi fått titta på är utformade så att de går att koppla samman genom tydliga processnamn och beteckningar. Valet att samla redovisningen av handlingsslag och handlingstyper samt förvaringsenheter på en och samma sida i tabeller gör att man uppfyller kravet i 19 § på samlad information. Vår informant på Polismyndigheten i Skåne beskriver valet att utforma processkartläggningen och arkivförteckningen på följande sätt:

Det sättet som vi har valt har känts naturligt för oss. Vi har sett det som att beskriva det i löpande text, det blir för snårigt helt enkelt. Polisens verksamhet [...] är väldigt komplex. Så att försöka skriva detta i löpande text, det hade inte gått.

Intervju 1

Om en grafisk modell anser informanten att "man får bättre överblick över hur de enskilda processerna hänger ihop" men anser samtidigt att grafiska beskrivningar i polismyndighetens fall bara skulle fungera som komplement (Intervju 1). Detta sammanfattar Polisens motivering kring hur redovisningen kommit att utformas.

Upplevd problematik

I vår kontakt med informanterna på Polisen har vi identifierat ett antal frågeställningar. En grundläggande frågeställning gäller regelkommentaren för RA-FS 2008:4; på Polismyndigheten i Skåne svarar vår informant att regelkommentaren "kräver tolkningar" och "är inte helt lätt att läsa" (Intervju 1). Vi har samlat flera av

dessa frågeställningar och problemformuleringar som informanterna ger uttryck för under två rubriker; *Förvaringsstrukturen* och *Abstrakt eller konkret?*

Förvaringsstrukturen

Något som tagit tid att arbeta fram är hur man ska gå tillväga för att redovisa vad som benämns för den fysiska strukturen i arkivet i förhållande till klassificeringsstrukturen. En informant menar att för att bemöta dessa bekymmer som uppstår går det att välja att tänka på olika sätt. Denne säger att tanken är att arkivet ska förvaras och organiseras på följande vis:

[P]å det sätt som är bäst så att det blir lätt att hitta, lätt att veta vad det är, lätt att administrera, gallra, leverera ... precis på det sätt som är bäst för arkivmaterialet. Sen beskriver vi det utifrån verksamheten och processerna och bygger upp klassificeringsstrukturen. Och från klassificeringsstrukturen hänvisar vi till den fysiska strukturen.

Intervju 3

Vår informant pekar på att gallringsregler ofta ser olika ut inom processerna, eller att handlingarna är av olika medier – analoga eller digitala. Av den anledningen finns ett behov att fysiskt förvara handlingarna på olika ställen.

För att förenkla den här hanteringen har konceptet *förteckning över förvaringsenheter* inrättats, över det material som överförs till arkivfunktionen. Den är en integrerad del av arkivförteckningen. Inom förteckningen planerar man för två huvudsviter – en för gallringsbara handlingar och en för handlingar som ska bevaras. Under dessa två huvudsviter ska sedan sviter av handlingar som hör ihop redovisas. En svit motsvarar här det äldre begreppet serie.

Det här systemet inbegriper även att de sviter som finns representerade i förteckningen över förvaringsenheter ges beteckningar. Detta har diskuterats en del, och vår informant på Rikspolisstyrelsen förklarar hur tankarna gick: “Vi ska inte ha bokstäver, för det är lite tanken med det gamla systemet, och det ska vi lämna. [...] Och vi vill inte ha punkt, för då kan man blanda ihop det med processbeteckningen.” (Intervju 3). Slutligen valdes en form med siffror och bindestreck, där 1 eller 2 som första siffra får stå för handlingar att bevara eller gallra. Efter detta följer ett bindestreck, och sedan en unik siffra för varje svit. 1-11 kan exempelvis stå för handlingar till kriminaldiariet som ska bevaras (RPS 2012b, s. 21).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att klassificeringsstrukturen med processbeskrivningar kartlägger hela myndighetens informationsflöde, medan förteckningen över förvaringsenheter enbart inbegriper det som överförs till arkivfunktionen. Det pappersbaserade arkivet kan sorteras som anses lämpligast och mest funktionellt, och inte alls efter en processororienterad struktur. Dessa två ordningar är frikopplade från varandra, men hänger samman med hjälp av hänvisningar.

Abstrakt eller konkret?

En annan problematik som uttrycks är att reflektioner kring hur det nya arkivredovisningssättet bör introduceras för medarbetare på myndigheter. Här framkommer det att många upplever att det är abstrakt, men att man får börja på en konkret nivå och ställa frågor som är mer konkreta (Intervju 1). Vår informant på Rikspolisstyrelsen berättar att det på olika håll har funnits motstånd mot det nya systemet, och ger exempel på hur synen förändrats i takt med att medarbetare bättre förstår vad det innebär. Den vanligaste kritiken tycks vara att det upplevs för detaljerat, och att det är för mycket information att hantera i den nya modellen (Intervju 3).

Problemställningar som rör polisens modell kretsar kring risken att kartläggningen lätt blir inaktuell om den inte uppdateras vid förändringar. Informanten på Polismyndigheten i Skåne upplever att det fortfarande finns frågetecken inför hur och vem som ska vara ansvarig för versionshanteringen (Intervju 1). Vår kontakt på Rikspolisstyrelsen instämmer i påståendet att det är en svår struktur att hålla uppdaterad, men vill ändå belysa att det är bättre att ha en struktur som inte stämmer precis i alla lägen, istället för att medarbetare ska besitta kunskapen utan att den är nedteknad någonstans (Intervju 3).

Framtida utmaningar

Informanterna inom Polisen delar uppfattningen att det nya sättet att redovisa är bättre än det gamla. Samtidigt understryks att man måste vara uppmärksam på att förändringar inom verksamheten kan komma att påverka modellens utformning. Informanten på Polismyndigheten i Skåne lägger fokus på det faktum att myndigheten är beroende av att ett bra arkivförteckningsstöd. Dessutom är det viktigt att ha en god versionshantering, eftersom Polisens processbeskrivningar har en hög detaljnivå, vilket får direkta effekter om något inom verksamheten förändras (Intervju 1). Informanten på Polismyndigheten i Skåne menar att arkivarierollen håller på att förändras inte minst på grund av den processororienterade arkivredovisningen, och talar uttryckligen om ett paradigmskifte som är kopplat till yrkesrollen, samt hur detta är sammanlänkat med den teknologiska utvecklingen.

Vår informant på Rikspolisstyrelsen beskriver sin förändrade yrkesroll så här: "Personligen så har ju jag fått en projektledarroll [...] så att genomföra en kartläggning av den här storleken kan man bara inte göra [...] utan det krävs rätt mycket planering" (Intervju 3). Informanten uttrycker också att medarbetarna på polismyndigheterna kommer att få en annan yrkesroll, i synnerhet för de som inte huvudsakligen har ägnat sig åt den pågående dokumenthanteringen tidigare, utan främst arbetat med det som avställt arkivet (Intervju 3). Arkivarien kommer att behöva finnas till hands tidigare i informationskedjan.

Stockholms stadsarkiv

Vi har under vår fallundersökning av Stockholms stadsarkiv haft kontakt med två arkivarier på enheten för tillsyn och rådgivning. En intervju har genomförts, där vi samtalade med båda arkivarierna vid samma tillfälle. Genom dem har vi fått vägledning gällande vilka dokument som kan vara viktiga att studera:

- *Arkivregler för Stockholms stad* (KFS 2007:26), som är stadsarkivets motsvarighet till RA-FS 2008:4, och som började gälla 1 januari 2008.
- *Riktlinjer till arkivregler för Stockholms stad*, som är ett förtydligande dokument angående arkivreglernas tillämpning. I texthänvisningen refererar till som SSA 2009a.
- *Att redovisa information i Stockholms stad*, som är en vägledning för personal i Stockholms stad som arbetar med processororienterad informationsredovisning. Denna första version publicerades 2009. I texthänvisningen refererar till som SSA 2009b.
- *Stadsarkivets registreringsplan* (2011).

SSA används som förkortning för Stockholms stadsarkiv.

Organisation

Stockholms stadsarkiv är en arkivinstitution med både ett kommunalt och ett statligt uppdrag – förutom att vara kommunarkiv för Stockholms stad är man även landsarkiv för Stockholms län. Vad gäller den kommunala arkivverksamheten ansvarar stadsarkivet för samtliga förvaltningar, bolag och stiftelser som ligger under Stockholms stad. Eftersom kommunala myndigheter inte omfattas av RA-FS 2008:4 finns inget krav på att dessa övergår till den nya arkivredovisningen. I staden har man ändå beslutat att införa en variant på processororienterad arkivredovisning, då man ansett att behovet har funnits. De statliga myndigheter som har Stockholms stadsarkiv som arkivmyndighet måste dock leva upp till Riksarkivets krav. För de kommunala verksamheterna har man arbetat fram en modell som till stor del, men inte helt, följer direktiven i RA-FS 2008:4, vilken vi har valt att studera. Efter denna modell ska sedan de enskilda verksamheterna framarbete sin egen, myndighetsspecifika redovisning.

Samarbetet med Riksarkivet

Stockholms stadsarkiv har varit involverade i framtagandet av en ny modell för arkivredovisning från ett tidigt skede. I Riksarkivets tidigare nämnda projekt INFOTEK-RED var stadsarkivet med som deltagare. Samarbetet inleddes under slutet av 90-talet, och sedan dess har de två institutionerna samverkat på olika sätt. Detta har skett samtidigt som man har arbetat parallellt med olika arkivredovisningsprojekt på var sitt håll. På stadsarkivet har bland annat projektet Rädsla ämbetsarkivet genomförts, och ungefär samtidigt, under 2005–2006, deltog stadsarkivet i ett pilotprojekt som Riksarkivet genomförde i utvecklandet av den RA-FS som skulle komma.

Stadsarkivets arbete resulterade i sin tur i nya arkivregler för Stockholms stad (KFS

2007:26), som trädde i kraft 1 januari 2008. Dessa publicerades med andra ord före RA-FS 2008:4. Det som berör den nya arkivredovisningen återfinns i 7 kap. 5–6 §§. I 5 § står att finna: “I förteckningen skall myndighetens handlingstyper redovisas i en struktur som utgår från verksamheternas processer” (KFS 2007:26). I samband med detta startade stadsarkivet upp en pilotgrupp i staden, som diskuterade mer ingående hur detta kunde omsättas i praktiken. Dessa tankar har sedan utvecklats vidare i *Riktlinjer till arkivregler för Stockholms stad* som publicerades under våren 2009. Här syns en tydlig likhet med Riksarkivets föreskrifter i hur modellen och dess syfte beskrivs mer precist.

Dock blir även vissa skillnader påfallande. I det senare dokumentet benämns redovisningen för informationsredovisning – ordet arkiv är alltså utbytt till information. Anledningen till varför, berättar våra informanter, är dels för att ordet arkiv anses lite negativt laddat, och att det är lämpligare att arbeta med något mer neutralt. Det är även så att information bättre täcker det område som redovisningsmodellen är menad att omfatta. Den ska inte bara gälla material som vanligtvis sammankopplas med arkiv, det vill säga material som är avställt och som står i boxar i källaren, utan även andra typer av information. De senaste åren har stadsarkivet arbetat med att få in handlingar till sitt e-arkiv, och apropå detta menar en informant att ute på förvaltningarna används information och informationsförsörjning som begrepp i mycket högre utsträckning än arkiv.

En annan skillnad är att mycket större betoning läggs på klassificeringsstruktur än på processbeskrivningar. Beskrivningar av verksamhetens processer ska endast göras om man anser att behovet finns. Det finns alltså inget krav på att dessa ska finnas med. Riktlinjerna säger att processbeskrivningar kan vara motiverade “om processen löper över myndighetsgränser, om processen har en hög grad av digitaliserat stöd, eller om processen är ovanligt komplex” (SSA 2009a, s. 9). Det anses inte som rimligt att ställa krav på att varje verksamhet i staden ska upprätta beskrivningar över alla förekommande processer. Många enskilda bolag och stiftelser är små, och de har inte resurser att genomföra ett så stort arbete. En utförlig processkartläggning behövs inte heller för att informationsredovisningen ska fungera, menar våra informanter. Vad gäller stadsarkivets egen informationsredovisning inkluderas inga processbeskrivningar.

Införandet av processororienterad informationsredovisning

Efter att riktlinjerna publicerades 2009 började stadsarkivet arbeta med att föra ut idén om processororienterad informationsredovisning till förvaltningar och verksamheter i staden. Inledningsvis genomfördes kurser och kortare utbildningar för berörd personal, det vill säga arkivarier, registratorer och andra arkivansvariga. Detta ledde till att vissa enheter påbörjade arbetet med övergången, medan vissa lät frågan bero. Efter två år har riktade insatser påbörjats gentemot de verksamheter som inte har påbörjat utformningen av sin klassificeringsstruktur. Detta görs genom individuella samtal, och genom att försöka finnas till hands och hjälpa dem med vad som kan behövas för att arbetet ska sätta igång.

På de verksamheter där informationsredovisningen har påbörjats ställs personalen inför andra svårigheter, som ofta har med omsättningen av teori i praktiken att göra.

En samverkansgrupp för arkivarier i staden har bildats, som träffas och dryftar de svårigheter som upplevs, och diskuterar alternativa lösningar på de problem som kan uppstå.

Informationsredovisningens beståndsdelar

Stommen i Stockholms stadsarkivs modell för informationsredovisning är en klassificeringsstruktur. Den är uppbyggd av verksamhetsområden, processgrupper och processer, vilka innehåller en numerisk punktnotationsbeteckning. Klassificeringsstrukturens uppbyggnad följer med andra ord Riksarkivets föreskrifter. Stadsarkivets egen klassificeringsstruktur har 9 verksamhetsområden, där 1 är *Styra och planera verksamheten* och 2 är *Ge verksamhetsstöd*. Som mest har en process i den här klassificeringsstrukturen tre nivåer, exempelvis 2.3.1. Verksamhetsområde 1 och 2 rekommenderas av stadsarkivet att stå som styrande och stödjande funktioner, men det är inget uttalat krav.

KLASSIFICERINGSSTRUKTUR FÖR FASTIGHETSKONTORET

1 STYRA, PLANERA OCH FÖLJA UPP VERKSAMHETEN

1.1 Styra verksamheten

1.1.1 Fatta politiska beslut

1.1.2 Ta fram policys och riktlinjer samt fatta interna beslut

1.1.3 Beakta tillgänglighetsfrågor

1.2 Planera verksamheten

1.2.1 Ta fram budget och verksamhetsplan

1.2.2 Hantera övergripande ekonomiska ärenden

1.2.3 Ansökan om medel och bidrag

1.3 Följa upp verksamheten

1.4 Organisera och fördela arbete och ansvar

1.5 Upprätthålla god kvalitet och säkerhet/Övergripande verksamhetsutveckling

1.6 Avge yttranden

1.7 Samverka med personalen och de fackliga organisationerna

Ovan exempel på Fastighetskontorets klassificeringsstruktur med verksamhetsområde 1 i fokus: *Styra, planera och följa upp verksamheten*. Informanterna på Stockholms stadsarkiv anser att detta är ett exempel på en bra utformad klassificeringsstruktur.

Utöver klassificeringsstrukturen ska varje enhet även ha en *registreringsplan*, vilket motsvarar vad som ofta kallas för diarieplan. Denna registreringsplan kan mycket väl vara identisk med klassificeringsstrukturen, men behöver inte vara det. En informant

menar att “ibland kan det finnas en anledning att antingen göra registreringsplanen lite grövre, på en högre nivå, eller tvärtom, att man gör den mer finfördelad än vad klassificeringsstrukturen är” (Intervju 2).

En tredje del i informationsredovisningen är *hanteringsanvisningarna*, vilket i princip motsvarar en dokumenthanteringsplan. Häri ska ingå namn och beteckning på verksamhetsområde samt på process/handlingsslag, som alltså innehåller samma beteckning – precis som föreskrivet i RA-FS 2008:4. I hanteringsanvisningen ska även uppgifter finnas om hur handlingarna ska registreras och sorteras, information om bevarande eller gallring samt vilken sekretess som gäller. Slutligen ska en notering om förvaring finnas med.

Bevarandeförteckningen i sin tur är en sammanställning av de handlingar hos en arkivbildare som bevaras. I en denna ska, förutom information om namn och beteckning på verksamhetsområde och process, mer ingående uppgifter om förvaringsenheten finnas med. Varje förvaringsenhet ska ges ett unikt förvarings-id och förses med metadata gällande typ (arkivbox exempelvis), omfattning (tid) och fysisk placering.

Det förvarings-id som används i bevarandeförteckningen ska även märkas ut på förvaringsenheten. Vad gäller utformningen av denna unika beteckning ger stadsarkivet lite olika förslag. Ett av dem hänger samman med processens beteckning i klassificeringsstrukturen, med ett tillagt löpnummer efter ett separerande kolon. Den första förvaringsenheten i process 4.1.2 får med det här systemet således beteckningen 4.1.2:1. Ett andra sätt som föreslås är att skapa en genomgående löpnumrering för alla förvaringsenheter i arkivet. Verksamheterna får själva välja hur deras förvarings-id ska se ut. De två förslagen ovan är hämtade ut vägledningen (SSA 2009b, s. 19).

Utöver detta tillkommer en traditionell arkivbeskrivning, samt, om man tycker att det är behövligt, processbeskrivningar.

Upplevd problematik

Med den här bakgrunden kan det konstateras att Stockholms stadsarkiv har utvecklat en modell som inte följer RA-FS 2008:4, men som är baserad på samma grundprinciper. Stadsarkivet intar samma position gentemot de förvaltningar, bolag och stiftelser vars arkiv de ansvarar för, som Riksarkivet gör gentemot statliga myndigheter. Både Riksarkivets och stadsarkivets modell ska anpassas specifikt för varje myndighet, och det åligger den arkivansvarige på aktuell myndighet att övergången genomförs. Under införandearbetets gång har Stockholms stadsarkiv märkt att personal ute på arbetsplatserna har stött på vissa svårigheter, och att särskilda frågeställningar har uppstått.

En modell – många olika varianter

Den frihet som ges i utformningen av klassificeringsstrukturen framhävs främst som någonting positivt av våra informanter. De medger dock att den kan bidra till problem

i vissa fall. Ett exempel tas på en utformning som är mycket detaljerad, på så vis att namnen på processerna i klassificeringsstrukturen beskriver ett exakt skeende. Namnet på en strukturenhet i den här utformningen kan ta upp fyra rader med text. Detta inte är önskvärt, eftersom det snabbt kommer att leda till att processen blir inaktuell: "Vi vill åt korta, kärnfulla processnamn som kan stå sig över tid." (Intervju 2).

Att styr- och stödverksamhet ska komma först i klassificeringsstrukturen är det ingen som har motsatt sig. Detta motiveras av en av informanterna på följande vis:

Tanken med det är ju att styrande och stödjande insatser är oftast minst ... de ändrar sig minst. Medan i kärnverksamheten kan det ju vara att en del av verksamheten läggs över på en annan myndighet. Där är mer förändringar.

Intervju 2

Denne fortsätter: "Men i några fall så har man [...] gjort såhär att styr- och stödverksamheten representeras av fler än två verksamhetsområden." (Intervju 2). För att få redovisningen mer enhetlig har tankar funnits om att fastställa de första två verksamhetsområdena som gemensamma för alla stadens förvaltningar, bolag och stiftelser. En av informanterna menar även att det är vanligt att missa saker när en struktur ska tas fram av någon som arbetar helt själv.

Dessa varianter på klassificeringsstrukturer blir ändå godkända av stadsarkivet. Informanterna säger att de resonerar på så vis att en klassificeringsstruktur får se ut så som verksamheten anser lämplig, med allt vad det innebär för exempelvis diarieföring. Vad som görs är att man påpekar de brister man ser och kommer med synpunkter.

Digitala kontra analoga handlingar

Någonting som framhävs som svårt att hantera i utformningen av informations-redovisningen är frågor om analog eller digital information. Problem kan uppstå när samma processer innehåller digitala och analoga handlingar, men det finns även lite olika frågeställningar gällande respektive typ av information.

Ett exempel som handlar om analogt material är hur diarieförda handlingar ska redovisas: "För de återkommer ju under varje enskild process egentligen, men det kanske inte är lämpligt att arkivlägga dem på det sättet, utan man vill gärna ha dem som en sammanhållen serie" (Intervju 2). Frågan som uppstår är alltså hur processerna ska synliggöras i en sammanhållen serie med handlingar från många olika processer. En informant uttrycker sig på följande vis:

I och med att om man vill samla enheter med diarieförda handlingar, så kan de inte samtidigt ligga under respektive process. Såvida det inte är i ett digitalt ärendehanteringssystem, då är det ju möjligt. Då finns inte det problemet. Men i och med att många fortfarande har analoga akter med diarieförda handlingar, så måste man lösa det på något sätt.

Intervju 2

För att bemöta den här problematiken talar personal på Stockholms stadsarkiv om logisk och fysisk ordning, där den logiska ordningen är den processororienterade och den fysiska den som återfinns i ordnandet av reella handlingar i arkivet. Dessa begrepp återkommer även i ett kapitel i vägledningen, som rubriceras "När fysisk och logisk ordning krockar – tre sätt att lösa problematiken" (SSA 2009b). Det första sättet som tas upp är att bilda grupper av handlingsslag, för att arbeta med korsredovisning mellan den logiska och fysiska ordningen. Dessa grupper av handlingsslag kan då få helt egna beteckningar i redovisningssystemet. Det andra är att särredovisa vissa handlingstyper, det vill säga lyfta ut särskilda handlingstyper ur processen för att redovisa och förvara dem för sig. Det tredje alternativet är att göra ett separat inventarium, för att helt skilja på logisk och fysisk ordning. Vad gäller diskrepansen mellan logisk och fysisk ordning gäller svårigheterna analogt material – sortering och ordning i praktiken existerar inte på samma sätt när det gäller digital information.

Angående digital information är det en annan slags problematik som dykt upp. En informant säger att:

Om man ska vara lite självkritisk så kan jag tycka att: Vi har lanserat den här modellen och sagt att det kommer att bli mycket lättare att redovisa digital information. Så är det nog inte riktigt, utan det kommer att vara ganska knepigt att redovisa digital information oavsett vilket redovisningsätt man har.

Intervju 2

Här syftas på svårigheten att veta vad det är som verkligen ska redovisas. I samband med dokumentation kring digital information eller digitala handlingar talas det ofta om sammanställningar, och en informant erkänner att man föreskriver att sammanställningar ska redovisas, utan en klar bild av vad det egentligen är.

Framtida utmaningar

Vad gäller modellens funktionalitet över tid hyser personalen på stadsarkivet inga tvivel: "Det är en bra modell. Även om den innehåller vissa svårigheter och inte kommer att lösa alla problem" (Intervju 2). Under arbetets gång har dock funderingar dykt upp om huruvida vissa modifieringar skulle kunna genomföras.

Det första som kommer upp är att informationsredovisningen borde förenklas ännu mer. Vissa krav som finns nu kanske inte kan ställas på alla verksamheter. En av de saker som man diskuterar om att frånga är det om förvarings-id och beteckningar:

Finns det ingen anledning att ha förvarings-id, så ska man inte behöva ha det. Det var ganska fyrkantigt kom vi fram till när vi tittade lite närmare på det här med förvarings-id, med kolon. Våldigt fast i hur man skulle formulera det.

Intervju 2

Vi ställer frågan om det kan vara så att det är en översättning av allmänna arkiv-schemat, vilket en av våra informanter bekräftar: "även att vi har det här nya har man kanske omedvetet gjort vissa översättningar, för att det är såhär det ska se ut" (Intervju 2). Den andra punkten handlar om att göra områdena för styr- och

stödverksamhet helt gemensamma. Dessa skulle även i framtiden kunna införas som låsta poster i ett gemensamt ärendehanteringssystem, vilket är något som man planerar att införa inom en snar framtid.

Under intervjun ställer vi frågor om huruvida våra informanter tycker att yrkesrollen har förändrats under de senaste åren. Svaret blir att arkivarierna på stadsarkivet eftersträvar att få synas lite mer: "Att försöka få folk att lyfta de här frågorna till en högre nivå. Att det inte bara är arkivet i källaren, utan informationshantering och då blir det här sättet en del i det nya, att man snabbare och lättare hittar informationen" (Intervju 2). De hoppas att arkivet ska bli någonting som berör alla, och informationen ska "ses som en tillgång i verkligheten" (Intervju 2). Via införandet av ett nytt informationsredovisningssystem ges också möjlighet för arkivarier på stadsarkivet att naturligt arbeta närmare förvaltningarna, vilket understryks som positivt.

Den mer utåtriktade rollen handlar om arkivarien både i relation till den egna verksamheten och till en större offentlighet. Internt vill de tillsynsarkivarier som vi samtalat med, betona att de ägnar sig åt samarbeten och samverkan, hellre än att vara polis. I den utåtriktade verksamheten är utställningar, digitalisering och tillgängliggörande nyckelbegrepp. En jämförelse med hur det har varit tidigare görs, och en informant menar att "då har det ju varit en förvaring, och så har en väldigt specifik grupp av forskare använt sig av materialet, men inte gemene man" (Intervju 2). Numera har stadsarkivet som uttalat uppdrag att arbeta mer med frågor kring tillgängliggörande.

Sveriges domstolar

I vår studie av Sveriges domstolar har vi varit i kontakt med personal på Domstolsverket, som är tillsynsmyndighet över domstolarna i Sverige, och fått ta del av dokument rörande implementeringen av det nya redovisningssättet på domstolarna. Vi har också genomfört en intervju med en arkivarie anställd vid Sveriges domstolar, som arbetat med införandet på Lunds tingsrätt. I samband med detta har vi fått ta del av följande dokument:

- *Arkivredovisning för sammanlagda tingsrätter. Mall till arkivförteckning* (2009-07-01). Detta är den mall som utformats för svenska sammanlagda tingsrätters arkivförteckning, och som använts vid tillämpningen vid Lunds tingsrätt.
- *Arkivredovisning för Lunds tingsrätts arkiv 2002-14-15* –, som är den av Lunds tingsrätt anpassade arkivredovisningen baserad på Domstolsverkets mall.
- *Bakgrund och metod till Sveriges Domstolars verksamhetsbaserade arkivredovisning* (2012-02-23). I texthänvisningen refererar till som DV 2012a.
- *Sveriges Domstolars verksamhetsbaserade arkivredovisning.Handledning* (2012-02-23). Den handledning som Domstolsverket tagit fram för domstolarna att tillgå vid anpassning av mallen till arkivförteckning, baserad på RA-FS 2008:4. I texthänvisningen refererar till som DV 2012b.
- *Riksarkivets föreskrifter om arkivredovisning hos tingsrätter* (RA-MS 2005:64). Detta dokument styrde de sammanlagda tingsrätternas arkivredovisning och trädde i kraft 1 januari 2006.

I följande fallundersökning kommer vi att redogöra både för Domstolsverkets modell och för Lunds tingsrätts praktiska tillämpning av denna. I textreferenser samt i vissa citat hämtade ur interna dokument benämns Domstolsverket förkortat för DV.

Organisation

Sveriges domstolar är ett samlingsnamn för den verksamhet som bedrivs på svenska domstolar. Varje domstol är en enskild myndighet, så också Lunds tingsrätt. Domstolsverket är den myndighet som ansvarar för samordning och service gällande gemensamma frågor inom Sveriges domstolar.

Under 2000–2009 upphörde många svenska tingsrätter för att läggas samman med andra och bilda nya myndigheter. Lunds tingsrätt slogs 2002 ihop med Eslövs tingsrätt samt Landskronas tingsrätt och innefattar idag Eslövs, Hörby, Höörs, Landskrona, Svalövs, Kävlinge, Lunds och Staffanstorps kommuner.⁶

Införandet av verksamhetsbaserad arkivredovisning

I *Bakgrund och metod till Sveriges Domstolars verksamhetsbaserade arkivredovisning* beskrivs hur arbetet med att ta fram den nya arkivredovisningsmodellen började redan 2002, i och med Offentlighets- och sekretesskommitténs utredning *Ordning och reda bland allmänna handlingar* (SOU 2002:97). Denna förordade en ny metod för arkivredovisning, som skulle vara implementerad senast i december 2005, samt en samordning av sekretesslagen (1980:100) och arkivlagen (1990:782). Domstolsverket beskriver hur man i väntan på en proposition kom att få söka egna lösningar, för att slutligen förhålla sig till RA-FS 2008:4 när den kom (DV 2012a, ss. 4–5). En viktig faktor i arkivredovisningens införande är Regeringens beslut att ett flertal domstolar skulle slås ihop. Detta beslut sammanföll i tiden med ovan nämnda SOU-utredning (2002:97). Eftersom myndigheterna upphörde medförde detta automatiskt att arkivbildningen bröts, vilket gjorde det lämpligt att vid samma tillfälle börja redovisa den nya arkivbildarens handlingar efter en verksamhetsbaserad modell.

Två faktorer beskrivs som centrala vid införandet av den nya redovisningsmodellen; dels organisationsförändringarna, och dels resurser. Vad dessa resurser mer detaljerat består av redogörs inte för, men i samma avsnitt beskrivs de åtgärder som krävs vid införandet och då finns det anledning att anta att man syftar generellt på ekonomiska, arbetsinsats- och tidsmässiga resurser. Domstolsverket förklarar också att på grund av bristen på resurser på de enskilda domstolarna har övermyndigheten själv åtagit sig att “göra analyser för varje domstolsslag och myndighet” (DV 2012a, s. 5). Att arkivbildningsplanerna för framförallt tingsrätter och länsrätter inte varit kompletta och därtill alltför komplicerade, har även skyndat på införandet. Dessutom skriver

⁶ Regeringens skrivelse 2007/08:117, *En långsiktigt hållbar tingsrättsorganisation*.

man: “Arkivbildningsplanerna för både tingsrätter och länsrätter var begränsade till att enbart omfatta pappershandlingar, inte samtliga arkivhandlingar oavsett media” (DV 2012a, ss. 5–6).

Domstolsverket har arbetat efter den så kallade Astrakanmetoden, en metod framarbetad av Astrakan Strategisk Utveckling AB. Den innefattar ett antal analysredskap som används för att “analysera, dokumentera och kommunicera olika verksamhetsperspektiv och hur de hänger samman” (Astrakan Strategisk Utveckling AB, 2012-03-30). Domstolsverket beskriver syftet med att använda Astrakanmetoden som “ett sätt att sluta sig till vilka processer som finns i en verksamhet” (DV 2012a, s. 7). Man skriver också att man med hjälp av Astrakan tog fram en modell 2009 som tydliggjorde begrepp, arkivredovisningsdokument och arkivobjekt och samtidigt visar hur de relaterar till varandra. Begreppsmodellen har sedan justerats i takt med förändrade begreppsförklaringar inom Domstolsverket (DV 2012a, s. 8). I *Bakgrund och metod till Sveriges Domstolars verksamhetsbaserade arkivredovisning* bifogas denna begreppsmodell.

Vår informant, som inte är anställd på Lunds tingsrätt utan arbetat med arkivredovisningen som konsult, dock inom Sveriges Domstolar, tog del av införandearbetet en tid efter att det inleddes och har kontinuerligt hjälpt till att utforma den verksamhetsbaserade arkivredovisningen på Lunds tingsrätt.

Arkivredovisningen

Varje myndighet inom Sveriges domstolar ska utforma en egen arkivredovisning utifrån en mall som Domstolsverket har arbetat fram. Varje slag av domstol har fått en egen mall utifrån den verksamhet som där bedrivs, det vill säga att tingsrätterna har fått en mall, förvaltningsrätterna en annan, och så vidare. I vårt fall har vi undersökt mallen *Arkivredovisning för sammanlagda tingsrätter*, vilket är det dokument som gäller för Lunds tingsrätt.

I mallen använder sig Domstolsverket av några likartade begrepp med olika betydelse. Utöver *handlingsslag* och *handlingstyp* talas även om *grupp av handlingar* samt *svit av handlingar*. En grupp av handlingar är ett begrepp som nivåmässigt ligger emellan handlingsslaget och handlingstypen. Ett handlingsslag, till exempel handlingar i brottmål, innehåller flera grupper av handlingar, av vilket en kan vara akter i brottmål. I denna akt förekommer flera olika handlingstyper. Sviter av handlingar definieras i sin tur som en benämning för arkivobjekt. Begreppet har med andra ord med handlingarna och deras fysiska ordning att göra. I Domstolsverkets bakgrund och metod ger man följande exempel: “Handlingstyperna kan arkiveras och sorteras enligt olika principer och det arkivobjektet utgör en svit handlingar. Ett exempel kan vara olika typer av beslut som tillsammans bildar en beslutsbok” (DV 2012a, s. 7).

På Domstolsverket har man valt att beskriva verksamhetens processer i löpande text. Detta motiveras på följande vis: “DV har valt att i huvudsak använda textbaserade beskrivningar i arkivförteckningen för att beskriva processerna då DV anser att det är enklare” (DV 2012b, s. 7). Klassificeringsstruktur saknas. Mallen är indelad i åtta kapitel, vilket vart och ett beskriver en typ av mål eller ärende. Undantaget är sista

kapitlet, *Ledning och administration*, som beskriver de administrativa rutinerna på tingsrätterna. Mallens första del är en inledning som kort beskriver tingsrätterna, deras verksamhet och organisation. På detta följer en genomgång av de digitala verksamhetsstöd som används hos myndigheterna, samt vilken instans som ansvarar för systemen.

Som exempel på en måltyp och hur den beskrivs har vi valt nummer 1 – *Brottmål*. Inledningen redogör för vilka frågor som behandlas under ett brottmål, samt vilken lagstiftning som reglerar verksamheten. Efter detta beskrivs processen i tre på varandra följande avsnitt, vilket representerar aktiviteterna: *Registrera brottmål*, *bereda brottmål* samt *avgöra brottmål*. I beskrivningen framgår tydligt vad som kan inleda och vad som avslutar en process. Kopplingen mellan aktiviteter och grupper av handlingar är tydliggjord som till exempel här, under rubriken *bereda brottmål*: “Handlingarna sammanfogas efter hand i en akt (*Akter i brottmål*). I verksamhetsstödet kan en sammanställning med bl.a. ovanstående uppgifter om målet skapas (*Dagböcker över brottmål*)” (DV 2009, s. 4). Benämningen på gruppen av handlingar står alltså kursivt inom parentes.

Vidare följer fyra kapitel som behandlar de grupper av handlingar som återfinns under brottmål. Dessa är sammanställningar för återsökning av brottmål, dagböcker över brottmål, akter i brottmål, samt avgöranden i brottmål. Under varje kapitel ges information om vilken lagstiftning eller vilka föreskrifter som styr dokumentationen, samt även vilka gallringsföreskrifter och rutiner för exempelvis registrering som gäller. Till varje kapitel hör även en tabell med tre kolumner; *Handlingarnas förvaring*, *Tidsperiod* och *Anmärkning*, vilket illustreras i tabellen nedan (DV 2009).

Handlingarnas förvaring	Tidsperiod	Anmärkning

I handledningshäftet har de tre kolumnerna istället kallats *Benämning*, *Tidsperiod* och *Samband*. Den första kolumnen *Benämning* ska innehålla namnet på sviten, och är länken mellan processbeskrivningen och förteckningen. Under rubriken *Samband* fylls i anmärkningar gällande arkiveringsordning, förvaring, sekretess eller annan information som kan vara viktig för återsökning.

Tanken är alltså att varje enskild domstol ska ladda ner denna mall från Domstolsverkets intranät, och anpassa den efter sin egen verksamhet. På vissa ställen är det meningen att domstolen ska komplettera med egen ifylld information, och dessa är markerade med punkter mellan två hakparenteser ([...]). I övrigt ska mallen vara applicerbar på varje domstolsverksamhet. Domstolsverket menar att processbeskrivningarna medvetet är

... generellt hållna så att dessa stämmer in på alla domstolar inom respektive domstolsslag. I princip är det enbart sättet att organisera och arkivera handlingar samt redovisningen av handlingarna som ska skilja sig domstolarna emellan.

DV 2012b, s. 4

I huvudsak gäller mallanpassningen en kontroll och komplettering av information. Vad gäller beteckning har Domstolsverket tagit beslutet att inte utforma någon standard för detta. Förvaringsenheter ska märkas med sitt innehåll (exempelvis dagböcker i brottmål) samt ett volymnummer. Att hålla arkivredovisningen så enkel som möjligt har varit ett ledord för Domstolsverket: "Med hög detaljnivå riskerar man att få göra ständiga förändringar och risken är stor att man får en arkivredovisning som inte fyller huvudsyftet, som är att enkelt kunna återsöka handlingar." (DV 2012b, s. 8).

Lunds tingsrätts arkivredovisning

Ovan beskrivna mall har alltså anpassats och satts i bruk på Lunds tingsrätt, där man redovisar enligt verksamhetsbaserad princip på material från och med 15 april 2002. Vår informant har, som sagt, i efterhand hjälpt till att utforma arkivredovisningen efter den mall och de direktiv som tillhandahållits från Domstolsverket.

Lunds tingsrätts arkivredovisning är ett dokument bestående av elva kapitel. Utöver de inslag från mallen som beskrivits ovan finns en inledning till redovisningen och ett kapitel gällande just Lunds tingsrätts organisation och arbetsuppgifter, inklusive allmän information om hur handlings- och dokumentflödet ser ut samt vilka rutiner som gäller för exempelvis gallring, sekretess och ansvar.

Kapitel 3 kallas *Processbeskrivningar och klassificeringsstruktur*, och i detta avsnitt presenteras Lunds tingsrätts tolkning av RA-FS 2008:4, på de punkter som saknas i Domstolsverkets mall. Här redogörs även för resonemang kring utformningen av strukturen. Det är ett avsnitt som vill "ge en mer teoretiskt inriktad och förenklad bakgrund där processerna delas upp i ledningsprocesser, stödprocesser och huvudprocesser" (Lunds tingsrätt, s. 11). Vidare förklaras att tingsrätten "har följt Riksarkivets allmänna råd, och låtit de styrande verksamheterna komma först i klassificeringsstrukturen" (Lunds tingsrätt, s. 11). Uppdelningen sker på tre verksamhetsområden, där strukturen är hierarkiskt uppbyggd och framställd med en numerisk punktnotation – som föreskrivet i RA-FS 2008:4. Klassificeringsstrukturen kännetecknas av enkelhet – allt som allt består den av 16 processer; av dessa är fyra ledningsprocesser, åtta stödprocesser och resterande fyra huvudprocesser. Hur den är utformad visas på följande sida.

Klassificeringsstruktur för Lunds tingsrätt

1. *Att styra tingsrättens arbete (ledningsprocesser)*
 - 1.1 Planera och bereda
 - 1.2 Besluta och organisera
 - 1.3 Informera och kommunicera
 - 1.4 Följa upp/utvärdera

2. *Att ge verksamhetsstöd (stödprocesser)*
 - 2.1 Registrera administrativa ärenden
 - 2.2 Administrera personal
 - 2.3 Administrera ekonomi
 - 2.4 Upphandling och inköp
 - 2.5 Rekrytera och utbilda
 - 2.6 IT
 - 2.7 Arkiv
 - 2.8 Underhåll och säkerhet

3. *Rättsvård och rättskipning (huvudprocesser)*
 - 3.1 Registrera och fördela
 - 3.2 Bereda
 - 3.3 Förhandla och avgöra
 - 3.4 Tillgängliggöra och bevara

Kapitlet avslutas med klassificeringsstrukturen uppritad som tabell, under rubriken *Sambandet mellan verksamhetsområdenas processer och tingsrättens handlingstyper*. För varje process finns här angivet vilka grupper av handlingar som är aktuella, samt vilka handlingstyper som kan förekomma i dessa. Här är nyckeln till sambandet mellan klassificeringsstrukturen och arkivförteckningen.

Efter dessa inledande kapitel följer den text som utformats av Domstolsverket centralt som mall, vilken har genomgått ovan. Tabellernas utformning skiljer sig dock. På nästa sida visas exempel ur Lunds tingsrätts arkivredovisning från *Dagböcker över brottmål*. Här har tabellen istället fyra kolumner, där det som ovan kallats *Benämning* eller nu istället heter *Beteckning*.

Beteckning	Tidsperiod	Anmärkning	Förvaring
		Mål avgjorda fr.o.m. 2002-04-15	
Lunds tingsrätts arkiv, serie D 2 A	1994	Dagboksbladet för B 330-1994 förvaras inbundet i Lunds tingsrätts arkiv D 2 A:75.	Arkivbox
Dagböcker för samtliga mål och ärenden	1995-		

Sekretess: Som regel ingen sekretess, men enskilda vars personuppgifter omfattas av sekretess har registrerats som "sekretess". Detta gäller även för uppgifter om "saken", om denna omfattas av sekretess.

Återsökning: Efter målnummer eller inkommandedag.

Ingående handlingstyper: Dagboksblad.

Gallring: Bevaras.

Tabellen ovan är hämtad ur Lunds tingsrätts arkivredovisning.

Upplevd problematik

De ämnen som framhålls som problematiska i detta fall har med arkivredovisningsmodellens utformning och direktiv kring denna att göra. Nedan har de delats in under rubrikerna *Klassificeringsstrukturen* och *Definitioner och begreppsinnebörd*.

Klassificeringsstrukturen

I Domstolsverkets handledning återfinns ett avsnitt om klassificeringsstrukturen, ett ämne som inte redovisas explicit i Domstolsverkets mall för sammanlagda tingsrätter. Detta beror med stor säkerhet på att mallen är från 2009, medan handboken publicerades 2012. Just fenomenet med klassificeringsstrukturen skiljer sig på denna punkt från våra andra fall, och det finns av den anledningen skäl att undersöka den närmre.

Det är framförallt på denna punkt som Domstolsverkets mall helt och hållet frångår de allmänna råd som finns i RA-FS 2008:4. Här separeras inte styrande och stödjande verksamheter ifrån varandra, och de återfinns allra sist i arkivredovisningen. I RA-FS 2008:4 heter det att "Strukturenhetens beteckning ska bildas genom numerisk punknotation" (11 §). I mallen återfinns en numerisk punknotation i själva innehållsförteckningen, men det verkar inte som om det är denna som ska representera stommen för klassificeringsstrukturen. Att förteckningens rubriker består av benämningen på grupper av handlingar styrker detta. Ordet klassificeringsstruktur som sådant förekommer inte heller i dokumentet. Att klassificeringsstrukturen saknas bekräftas av vår informant, som menar att: "den arkivredovisningsmodell som Domstolsverket har tagit fram följer ju inte domstolens arbetsprocesser, utan den utgår ifrån måltyper" (Intervju 4).

Ett skäl till att det ser ut på detta vis finner vi i Lunds tingsrätts arkivredovisning. I dokumentets inledning står följande att läsa: "Redovisningen är gjord i enlighet med förteckningsplanen i RA-MS 2005:64 och i enlighet med kraven i RA-FS 2008:4 avseende bland annat klassificeringsstruktur och processbeskrivningar" (Lunds tingsrätt, s. 4). I Riksarkivets föreskrifter om arkivredovisning hos sammanlagda tingsrätter kan man i sin tur ta del av följande:

Tingsrätternas handlingar ska redovisas enligt följande verksamhetsområden/huvudprocesser:

- Brottmål
- Tvistemål
- Domstolsärenden
- Miljömål
- Ärenden om hemliga tvångsmedel
- Vigselärenden/registrering av partnerskap
- Ledning och administration

RA-MS 2005:64 § 4

Det är således på basis av denna myndighetsspecifika föreskrift som tingsrätterna har givits sin indelning, vilket genomfördes innan RA-FS 2008:4 utarbetats. I denna äldre föreskrift finns även anledning att anta att verksamhetsområde inte har exakt samma betydelse som i senare texter. Att det finns en medvetenhet om att indelningen kan anses som problematisk är tydligt. Domstolsverket skriver följande:

Verksamhetsområdena kan grovt indelas i kärnverksamhet samt styrande och stödjande verksamhet. I Sveriges Domstolars arkivredovisning har denna uppdelning fram till och med 2011 inte framgått explicit. DV gjorde bedömningen att det för arkivredovisningens syften inte tillför något att dela upp verksamheten på det sättet. Bedömningen kvarstår fortfarande men efter diskussioner med arkivmyndigheten justeras klassificeringsstrukturen så att verksamhetsområden framgår.

DV 2012a, ss. 9–10

Gällande den administrativa verksamheten, det vill säga det som enligt Riksarkivet borde vara styrande och stödjande processer, resonerar Domstolsverket på följande vis:

Det finns flera anledningar till att en uppdelning inte har gjorts. Den tyngsta anledningen är att det inte fyller någon funktion att indela en verksamhet i teoretiska processer om det är så att det i själva verket försvårar återsökningen av handlingar. [...] Traditionellt indelas inte verksamheten på det sättet på domstol. Där använder man i dagligt tal begreppen den dömande verksamheten för kärnverksamheten och den administrativa verksamheten för övrig verksamhet.

DV 2012a, s.10

Om syftet med den nya redovisningsmodellen ska vara att kunna återsöka handlingar på ett effektivt sätt och i enlighet med hur verksamheten faktiskt fungerar, menar Domstolsverket att deras modell fungerar väl – utan att uppfylla Riksarkivets krav.

Definitioner och begrepps innebörd

Vår informant menar att en av sakerna som har varit svårast i arbetet med den nya

redovisningen är begreppsdefinitioner; “problemet med det här området med nya arkivredovisningar, som jag ser det, är att det flyger omkring så mycket begrepp som ingen riktigt... Alltså Riksarkivet själva vet ju inte riktigt vad de betyder” (Intervju 4). För att återgå till ovan diskuterade klassificeringsstruktur, står att finna i Lunds tingsrätts arkivredovisning att:

Begreppet klassificeringsstruktur ges inte någon riktigt konkret definition i RA-FS 2008:4, där begreppet definieras som en ‘struktur som representerar verksamheten, och som används för klassificering av handlingsslag’. Vi får dessutom veta att klassificeringsstrukturen är uppbyggd av ‘strukturenheter’, ett begrepp som inte heller det ges någon närmare definition.

Lunds tingsrätt, s. 11

I en fotnot resoneras vidare att: “begreppet ‘representera’ enligt SAOL betyder “företräda, vara ombud för/.../ ange, utgöra” eller “motsvara”. Men hur en klassificeringsstruktur ska kunna “representera” eller “företräda” en verksamhet framstår som oklart” (Lunds tingsrätt, s. 11). Här går att utläsa en kritik gentemot bestämmelser från högre instanser, från den som är tvungen att följa dem. Vår informant menar även att begrepp ofta blir definierade i cirklar, vilket resulterar i att definitionen uteblir. Processbegreppet framhävs som ett sådant, där vår informant säger att: “en process är en samling av aktiviteter, som genomförs och avgränsas i verksamheten, och en aktivitet är ett led i en process. [...] Det är jättesvårt att få riktig koll på vad det är då egentligen.” (Intervju 4).

I samband med detta samtalsämne framkommer det att en vanligt förekommande åsikt är att Riksarkivets föreskrifter med tillhörande regelkommentar är alltför svårförståelig. Vår informant målar upp ett scenario där arkivarbetet på en myndighet sköts av en sekreterare som bara har arkivet som en av många arbetsuppgifter, och menar att övergången till ett helt nytt system helt enkelt är för mycket att kräva av en organisation med relativt få insatta. Informanten berättar att det har funnits problem med att övergå till den nya redovisningsmodellen:

[D]en dagliga driften har fungerat men den teoretiska – alltså arkivredovisningen [...] har ju inte förts på det här sättet, då man har låtit de gamla serierna stå kvar. [...] Så det är ett typiskt fall där man skickar ner någon slags reform från [...] Domstolsverket [och] så ställs det i en pärm. Tills någon arkivarie kommer och tar fram pärmen...

Intervju 4

Under intervjun framkommer det att man har gått fram och tillbaka vad gäller begreppen process- eller verksamhetsbaserad. Till en början kallades det processbaserat, men detta ändrades sedan. Vår informant berättar att det har funnits funderingar kring hur processorienterat det nya sättet egentligen är, och att kanske till och med det äldre sättet är mer processorienterat. Beslutet att kalla arkivredovisningen för verksamhetsbaserad menar informanten också stämmer bättre överens med verkligheten, eftersom redovisningen utgår ifrån verksamhetens indelning i olika måltyper och inte efter hur man arbetar rent processuellt med dem. Ett annat exempel är begreppet handlingsslag, som också har förändrat sin innebörd under tiden. Från Domstolsverkets håll kommenteras att det “innebär vissa svårigheter med nya arkivbegrepp och förändringar av dem under den tid som den nya arkivredovisningen har växt fram” (DV 2012a, s. 6). Förklaringen till denna

situation ligger otvivelaktigt i att Domstolsverket var tidigt ute, och arbetade med föreskrifter som inom kort skulle komma att revideras.

Framtida utmaningar

Under intervjun med vår informant fick vi uppfattningen att implementeringsarbetet på myndigheten gått för snabbt, och vi frågade då om detta stämde; informanten var tveksam och menade istället att istället för att bli en enklare och mer användbar modell kopplad till verksamhetsstödet så blev det inte som det var tänkt. Skepsisen mot arkivredovisningsmodellen uttrycks i samma anda som vad gäller perspektiv av långsiktighet:

Och vi vet ju inte hur det kommer att se ut om 10 år när det här ska vara infört, hur mycket kommer det att spreta åt olika håll? På olika myndigheter. Det vet vi ju inte. [...] Jag tror att det finns en fara i att man skickar ner sådana här komplexa saker till myndigheter.

Intervju 4

När vi frågat vår informant om hur yrkesrollen kan komma att påverkas av den nya arkivredovisningsmodellen, så fick vi svaret att det inte skulle påverkas alls. Istället anger informanten ett annat skäl för att yrkesrollen är i en förändringsfas:

Det är ju det här med de andra projekten då, RIF [Rättskedjans informationsflöde]. Där kommer det att hända saker. På ett eller annat sätt. Fast ingen vet vad! [...] Det är det största som händer domstolarna sen skrivmaskinen ersattes av datorn.

Intervju 4

Vidare förklarar informanten för oss att detta är ett stort projekt som ska möjliggöra för åklagare att lämna över handlingar elektroniskt in i domstolens verksamhetsstöd. Informanten förklarar att RIF och en utökad digital dokumenthantering är positivt, av den anledningen att det kommer att innebära att man så småningom blir av med mycket stora arbetsområden. Det är alltså snarare den tekniska utvecklingen inom myndigheten som anses vara en betydande faktor för yrkesrollens framtid.

Sammanfattning

Vi har ovan gått igenom tre fall som ser relativt olika ut. Den modell som Polisen har arbetat utifrån visar på att man försöker uppnå en relativt hög grad av konformism olika polismyndigheter sinsemellan. Detta syns bland annat på valet att omforma sin klassificeringsstruktur efter Polislagen, eftersom denna anses motsvara den verksamhet som alla polismyndigheter arbetar utifrån. Utmärkande för Polisens arkivredovisningsmodell är också att den är väldigt utförlig; den klassificeringsstruktur och de processbeskrivningar som vi har fått ta del av uppvisar en stor detaljrikedom. Polisens modell är på så vis trogen RA-FS 2008:4.

Stockholms stadsarkiv väljer att framställa sin informationsredovisning som behovsstyrd, snarare än reglerad. Pragmatik har framhållits som ett ledord. Till detta hör valet att hålla modellen för informationsredovisningen så enkel som möjligt. En

ytterligare tendens som har blivit tydlig är att stadsarkivet väljer att döpa om dokumenttyper och andra fenomen.

Domstolsverkets modell för verksamhetsbaserad arkivredovisning kännetecknas av sin enkelhet. Processerna är få, och texterna som beskriver dem är lättförståeliga och tydliga, antagligen även för någon utan arkivteoretisk kompetens. Det kan ha att göra med verksamheten i sig att göra, som ju till stor del består av väldigt tydliga processer; rättsprocesser. På så vis har Sveriges domstolar arkiverat enligt liknande principer långt tidigare. Här finns utrymme för enkelhet.

Analys

I detta avsnitt besvarar vi vår andra frågeställning, vilken lyder:

Hur kan man placera in de utvalda verksamheternas tolkningar i ett arkivvetenskapligt paradigmskifte, och hur kan teorier om paradigmskiften hjälpa oss att förstå de situationer och fenomen som uppstår i övergången från ett äldre system till ett nytt?

För att ta sig an en analys av de tre beskrivna fallen har vi genom komparation funnit att vissa aspekter i det empiriska materialet är genomgående eller återkommande. Analysen är indelad i fyra teman, som var och ett behandlar en aspekt av det nya redovisningssystemet som vi menar är av vikt för att förstå hur det fungerar, både i sig och i ett större perspektiv. Dessa fyra teman är *Digital information*, *Logisk och fysisk ordning*, *Nya begrepp och formuleringar* och *Tolkningsfrihet*. Dispositionen av föreliggande analys är empirigrundad.

Under varje tema anknyter vi sedan till relevanta delar av våra paradigmskiftes-teoretiska utgångspunkter. Vi jämför med Rideners arkivspecifika tankar, men drar även paralleller till Kuhns mer allmänt hållna teori. Detta för att stärka våra slutsatser på det generella planet. I vissa fall refererar vi också till annan arkivvetenskaplig teoribildning som vi finner relevant och klargörande i sammanhanget.

Digital information

Den informationsteknologiska utvecklingen tas ofta upp i samband med behovet av en ny arkivredovisning. Digitaliseringen har föregått, och även påverkat framväxten av det postmoderna paradigmet. Kuhns teori om paradigmskiften beskriver anomalin som den upptäckt eller det faktum som gör att den rådande vetenskapen blir otillräcklig, och tvingas till förändring. Kuhn skriver att detta “är vad fundamentala nyheter beträffande fakta eller teorier leder till. Ofrivilligt skapade av ett spel med helt andra regler kräver accepterandet av nyheterna att en ny uppsättning regler utvecklas” (Kuhn 1997, s. 52). Vi menar att anomalin i det här fallet är den digitala tekniken eller den elektroniska handlingen – och den nya uppsättning regler som utvecklas kan man i detta fall välja att se på ett väldigt konkret plan, i form av nya föreskrifter och riktlinjer vad gäller arkivhantering.

Den av våra informanter som fokuserar på problematik kring digital information hör hemma på Stockholms stadsarkiv. Här tas frågor om den digitala informationens natur upp, vilken framhävs som något svår att greppa. Databaser, digital information,

sammanställningar och digitala handlingar är begrepp som går in i varandra, och vissa av dem är aldrig riktigt definierade. Ur Tryckfrihetsförordningen kan man ta del av följande definition av begreppet handling: “Med handling förstås framställning i skrift eller bild samt upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas endast med tekniskt hjälpmedel” (TF 1949:105 2 kap. § 3). Detta är den definition som fortfarande är gällande inom svensk arkivsektor, och som fungerar mycket väl när det gäller traditionella pappershandlingar, ljud- eller bildupptagningar. Vad gäller digital information har E-delegationen definierat elektronisk handling som “handling i elektronisk form” (E-delegationen, 2012-04-17), och hänvisar tillbaka till ovanstående definition av handling. Detta kan knappast verka förtydligande.

Vår informant på Stockholms stadsarkiv menar också att redovisningen av digital information är problematisk. Hur olika typer av format ska beskrivas är en återkommande fråga, samt vad det egentligen är som ska redovisas. Sammanställningar är ett begrepp som väcker funderingar. Ska en genomförd sammanställning sparas och redogöras för, eller är det möjligheten till en sådan som ska redovisas?

När det gäller vår informant på Sveriges domstolar menar denne att ingenting arkiveras digitalt, åtminstone inte enligt den arkivförteckning som förs. Däremot kommer vi in på information som hemsidan och intranätet, där mycket digitalt material publiceras. Informanten berättar att det görs en avställning av både den interna och den externa webbplatsen en gång om året, på grund av Riksarkivets ställda bevarandekrav. Varför den här informationen ska bevaras menar informanten att man inte riktigt har fått svar på, mer än att “det kan vara bra att ha”, och fortsätter: “Där hamnar man ju om man inte vet varför” (Intervju 4). Information publicerad på nätet har en form som verkar vara svår att greppa, och det är även så att den här typen av information hamnar utanför arkivredovisningen.

Ridener skriver att den teknologiska utvecklingen har skapat nya format, som de elektroniska handlingarna. Deras betydelse är avgörande, men exakt på vilket vis är svårt att avgöra än, och menar att “the impact electronic records have had on archivists is still in the process of being measured and understood” (Ridener 2009, s. 104). Ifrågasättandet av handlingen som begrepp eller koncept härleder Ridener ofta till mer filosofiska frågeställningar om handlingens kontext, bevisvärde eller tolkningsmöjligheter. Dock är han inne på ett spår liknande vårt i sin slutsats, där han skriver att “[a]rchivists who work with digital datasets and records that do not necessarily contain constant data have little choice but to acquiesce to the notion that they are not the keepers of many electronic records” (Ridener 2009, s. 160). Det digitala arkivet har med andra ord helt andra egenskaper än det analoga, vilket påverkar förutsättningarna för vad som är möjligt och för vad som krävs. Formatstandarder och mjukvara samt rutiner kring dessa tillhör sådant som Ridener menar behöver utarbetas mer precist, för att de stora möjligheter som en digital informationshantering innebär ska kunna gå att dra nytta av fullt ut.

Informationsformat som hemsidor eller databaser är fenomen som rör sig kring digital information, och som ligger utanför ramen för de ursprungliga definitionerna av handlingar och dokument. Ordet handling har konnotationer med egenskaper som normalt innehas av det traditionella pappersdokumentet, och lämpar sig inte för alla

typer av digital information. Trots detta håller man ofta fast vid de gamla uttrycken och föreställningarna. En sammanställning, till exempel, är ett sätt att ge digital data den form som analog data vanligen har, och som man är van vid. Det är möjligheten att sammanställa data som inte har någon omedelbar form till ett konkret dokument, som går att skriva ut på papper. Genom att omforma informationen till någonting vi är vana att se i ett arkiv, kan vi förstå den. Här vill vi även passa på att återknyta till Fernanda Ribeiro, vars tankar om det nya paradigmet kretsar kring information, snarare än arkiv eller dokument. Hon menar att begreppen måste omformas:

it is within the framework of Information Science that Archival Science must be rethought and (re)constructed, otherwise it will not be able to overcome the empiricism and the status of a technical discipline that has characterized it.

Ribeiro 2001, s. 303

Ribeiro skriver också att det är ett faktum att information ofta materialiseras för att det enklare ska kunna bevaras eller kommuniceras. En materialisering förändrar dock inte informationens värde – det blir inte något väsentligt annorlunda, bara för att det har fått en fysisk form.

Vi menar att det är i den här sfären som tankar om paradigmskiften blir användbara. Det postmoderna paradigmet kommer att vidga vår förståelse av vad – vilka format – som ingår i ett arkiv. Vissa koncept från det tidigare paradigmet är svåra att släppa taget om. När blir publicerad, införskaffad, vidarebefordrad information, eller information som används i något syfte på en myndighet, en handling? En omformulering eller omdefiniering av den standardiserade begreppsapparaten krävs antagligen för att hela spektrumet av information ska inkorporeras, när man talar om arkiv.

Post-custodialism

Ett begrepp som kan vara användbart när man talar om frågor gällande modern arkivhantering i en anglosaxisk kontext är *post-custodialism*, vilket även brukas i viss mån av Ridener. Det engelska ordet *custody*, som i det här sammanhanget kan översättas till förvar, har använts som ett begrepp för att beskriva tidigare rådande paradigms syn på arkivariens förhållande till sitt arkivmaterial. Att *custody* även kan betyda häkte är ingen tillfällighet – arkivarien beskrevs tidigare som arkivets väktare, och det var inte vem som helst som fick tillträde till arkiven.

The Society of American Archivists beskriver begreppet på följande vis: “The idea that archivists no longer physically acquire and maintain records, but that they will provide management oversight for records that will remain in the custody of the record creators” (SAA 2005). Det handlar med andra ord om det faktum att modern dokumenthantering inte går till på så vis att en leverans av material genomförs till en arkivinstitution som ordnar det och bevarar det, utan att man närmar sig materialet i ett annat skede och på en annan plats i dokumenthanteringsprocessen.

En annan beskrivning av begreppet post-custodial går att finna hos Greg O’Shea i artikeln “Keeping Electronic Records: Policy for Electronic Recordkeeping in the Commonwealth Government”:

This strategy is a departure from the traditional custodial approach taken by archival institutions but recognizes that in the electronic age physical custody is no longer an essential element of preservation strategy. What is essential is for electronic records to be identified, controlled and accessible for as long as they have value to Government and the Community.

O'Shea 1995, s. ii

Denna definition markerar skillnaden mellan ett tidigare paradigme där den fysiska förvaringen av handlingar hade mer relevans, eftersom den huvudsakligen var analog. I övergången till främst digitala handlingar upprättade vid, och inkomna till, myndigheter blir frågan om placering och hantering av annan art. Istället handlar det om att arkivarier ska se till att handlingarna underhålls på lämpligaste sätt, både ur ett bevarandeperspektiv och ur ett tillgänglighetsperspektiv.

Begreppet post-custodialism kan bli användbart på så vis att det kan vara ett medvetet förhållningssätt för arkivarier. Elektronisk information, som är av en helt annan art än pappersdokument, kräver att arkivarien finns tillhands och skapar den metadata som krävs mycket tidigare. Om inte, finns risken att informationens användbarhet till viss del kan gå förlorad. Ett pappersarkiv som är eftersatt finns det oftast möjlighet att ordna upp efter de principer allmänna arkivsystemet grundar sig på. Ett digitalt arkiv som saknar beskrivning däremot, kan vara omöjligt att skapa ordning i – det skulle kunna bestå av en oändlig mängd sammanställningsmöjligheter. Här kan vi se hur Rideners idéer om den digitala informationens möjligheter manifesteras; möjligheten att skapa nya sammanhang i form av olika sammanställningar – att kontextualisera och rekontextualisera – men också det faktum att dessa möjligheter kan innebära stora praktiska problem.

Ett praktiskt exempel på hur detta fenomenets möjligheter kan manifesteras sig är det som handlar om Rättskedjans informationsflöde, vilket vår informant på Sveriges domstolar menar är verkligt revolutionerande: "Det är det största som händer domstolarna sen skrivmaskinen ersattes av datorn" (Intervju 4). En digital ärendehantering som delas utav flera myndigheter förenklar och effektiviserar den byråkratiska processen, även om vad som ska bevaras slutligen skrivs ut på papper ändå. Här kan vi se att det postmoderna paradigmet tar plats i verkligheten, även om det inte brukas fullt ut.

Logisk och fysisk ordning

Ett tema som tangerar det om digital information ovan är det som handlar om arkivets ordning. Före den nya arkivredovisningens inträde motsvarade arkivboxarnas uppställning i arkivlokalen den ordning som fanns beskriven i arkivförteckningen. Första volymen i arkivförteckningen var även första volymen i arkivet. Hänvisningar till material som förvarades på annan plats behandlades som undantag – det normala var att ordningen var densamma på pappret som i verkligheten.

Av vårt insamlade material ser vi att frågeställningar uppstår gällande ordningen. Övergången till ett processororienterat redovisningssätt leder inte automatiskt till en

omstrukturering av den fysiska dokumenthanteringen. Även förekomsten av både analog och digital information inom samma processer gör en fysisk ordning strukturerad efter processbeskrivningarna omöjlig. På Stockholms stadsarkiv bemöter man denna problematik genom att dela upp arkivets ordning i två – logisk och fysisk ordning, där den logiska är den i arkivförteckningen och den fysiska den som har med arkivmaterialet att göra. Vi väljer att använda oss av samma begrepp, då det ligger på en lämplig abstraktionsnivå. På Polisen används istället begreppen klassificeringsstruktur och förvaringsstruktur för samma fenomen.

Kuhn menar att det i ett paradigmskifte kommer att finnas perioder av osäkerhet, där de som är verksamma inom vetenskapen inte kommer att kunna veta hur man ska ta sig an all problematik som man ställs inför. “Under övergångsperioden kommer det att existera en stor men aldrig fullständig överlappning av de problem som kan lösas med det gamla och med det nya paradigmet” (Kuhn 1997, s. 75). När övergången till det nya paradigmet sedan har skett, kommer forskarna att ha en ny syn på fältet, samt dess metoder och mål. I ljuset av detta konstaterande är det möjligt att titta på olika praktiska lösningar i övergången till det processororienterade arkivredovisnings-systemet. Vi menar att sektorn befinner sig i ett skede, där de nya upptäckterna ännu inte resulterat i en rekonstruktion av hela systemet. Frågan om logisk och fysisk ordning illustrerar väl detta tillstånd.

På Stockholms stadsarkiv har personalen utarbetat tre olika alternativa lösningar för att ta sig an problematiken. Det första förslaget är det om att skapa grupper av handlingsslag, för att sedan göra korsredovisningar mellan den fysiska och den logiska ordningen. Den logiska ordningen blir då redovisningarna av handlingsslag, vilken är direkt kopplad till processen. Redovisningen av grupper av handlingsslag representerar den fysiska ordningen. Dessa grupper är skapade av arkivansvarig personal, kopplade till flera processer och har sin samhörighet på det fysiska planet. För att förklara hur det här går till konkret säger en informant att korshänvisningarna fungerar “på samma sätt som man gjorde i det gamla systemet med hänvisningar mellan serier” (Intervju 2). Det andra sättet som Stockholms stadsarkiv föreslår handlar om att särredovisa vissa handlingstyper, vilket sker genom att vissa handlingar väljs ut och förvaras separat. I förteckningen påvisas sedan vilka handlingstyper som utgör undantag från den logiska ordningen, för att sedan även redovisas enskilt. Protokoll ges under vår intervju som exempel på en handlingstyp som, precis som i det äldre systemet, kommer att förvaras och redovisas separat. Det tredje och sista alternativet för att hantera svårigheterna med logisk och fysisk ordning handlar om att helt separera dem. Den fysiska ordningen beskrivs då i ett inventarium, och med hjälp av valfria nyckelbegrepp kan man sedan koppla samman inventariet med klassificeringsstrukturens processer. Här finns alltså möjligheten att, trots att man genomför en stor förändring vad gäller redovisningen, bevara samma ordning som tidigare i arkivet.

Samma frågeställningar har dykt upp även på Polisen. Klassificeringsstrukturen, som är begreppet för den logiska ordningen, ställs vid sidan av förvaringsstrukturen som alltså representerar den fysiska. Den förteckning över förvaringsenheter som har inrättats för det analoga materialet liknar ett inventarium, och som en av informanterna på Polisen påtalar “på sätt och vis påminner om allmänna arkivschema” (Intervju 1). Man är dock noga med att poängtera att den

processororienterade arkivredovisningen i stort, det vill säga klassificeringsstrukturen, inkorporerar alla offentliga handlingar som hanteras i myndigheten, i alla format – även sådant som gallras innan det hamnar på arkivfunktionen. Detta material redovisades förut inte alls. Det går att se det som att den tidigare arkivredovisningsvarianten har blivit en mindre del av den nya och utvidgade. Att kunna frikoppla den fysiska och den logiska ordningen ifrån varandra samt redovisa dem på olika sätt menar vår informant på Rikspolisstyrelsen är väldigt positivt. Informanten förklarar vidare att det nu finns en “form för de beskrivningarna som man försökte göra i allmänna arkivskemat”, men som inte tidigare fungerade optimalt (Intervju 3).

I arkivverksamheten på Lunds tingsrätt finns inte samma problem, av den anledningen att allt som redovisas i arkivförteckningen är fysiskt. Det finns digitala system och vad gäller utlämning av handlingar arbetar man nästan uteslutande digitalt, men detta står utanför arkivredovisningen. Vår informant förklarar situationens tillstånd på följande vis: “Vi har ju traditionen att ta ut det på papper [...] för att lägga det i akten” (Intervju 4). Finns ett långsiktigt bevarandekrav framställs handlingen med andra ord i fysisk form. Det är intressant att notera att det är informanten från detta fall som uttrycker minst entusiastiska åsikter till förändringen. Intrycket är att övergången till en ny redovisningsform för Sveriges domstolar är något poänglös:

Nu kommer vi att skapa mer arbete, men det kommer inte att förändra vårt praktiska sätt att arbeta. Och det kommer inte att förändra allmänhetens tillgång till insyn. Så det känns som att det är en konstruerad reform som inte löser någonting. Men det finns inte några akuta problem som vi jobbar nu.

Intervju 4

Här ser vi att övergången snarare blir en börda, då det äldre redovisningssystemet faktiskt har fungerat bra. Arbetssättet från det äldre paradigmet hålls fast vid, vilket inte innebär något problem, eftersom den digitala tekniken – anomalin – hålls utanför systemet. Som visats ovan använder man den dock i andra aspekter av verksamheten.

En aspekt av lösningarna på problematiken med logisk och fysisk ordning som är intressant är de medvetna avsteg från den tidigare modellen som görs, vad gäller de delar av redovisningen som liknar kvarlevor från allmänna arkivskemat. Polisens val av bindestreck som skiljetecken i svitbeteckningarna är exempel på ett sådant avsteg. Det är viktigt att markera att man frångår det traditionella, även om det i viss mån liknar sättet man arbetade på innan.

Sammanfattningsvis kan man säga att om informationen enbart vore digital, skulle svårigheter av det här slaget inte uppstå. Digitalt material behöver inte ordnas på det traditionella sättet – det har ingen fysisk ordning. Problemet uppstår när fysiskt material återkommer på flera ställen i den logiska ordningen, eller när det finns behov av att samla fysiska handlingar på ett särskilt vis, som inte har stöd i den logiska ordningen. Vi ser det som att övergången till det postmoderna paradigmet för med sig en splittring av den enda och vedertagna ordning som tidigare fanns till flera ordningar. Här samexisterar principer från äldre paradigmet med principer från det postmoderna.

Nya begrepp och formuleringar

I de fall vi har studerat kan vi konstatera att det finns olika exempel på hur begrepp som används när man talar om processororienterad arkivredovisning ifrågasätts och omformuleras. Informanterna vittnar om osäkerhet kring vad begrepp som myntats av den aktuella tillsynsmyndigheten egentligen betyder. Begreppsdiskussionerna inom myndigheterna har varit centrala, vilket i sin tur har påverkat hur man valt att utforma sin processororienterade arkivredovisning. Således har det blivit tydligt att ifrågasättandet och omformandet av begrepp går att koppla till ett av skälen som Ridener anger som viktiga för att identifiera det postmoderna paradigmet, nämligen det tredje kring kritiskt tänkande. Rideners teoretiserande kring ifrågasättandets betydelse vid ett paradigmskifte går att koppla till Kuhns påpekande om forskare som befinner sig i paradigmskiftet får influenser från filosofin. Kuhn skriver: "Jag tror att det framför allt är i uppenbara krissituationer som forskarna vänder sig till filosofisk analys som ett sätt att lösa gåtorna inom sitt fält" (1997, ss. 77–78). Kuhns påstående visar att begreppsdiskussionerna inom de undersökta fallen mycket väl kan grunda sig på filosofiska tankegångar.

Ett exempel som bekräftar Rideners teori om arkivariers intention att förändra tidigare paradigmet och ifrågasätta vedertagna antaganden och definitioner, är då man väljer egna benämningar för den arbetsmodell som ska införas. I fallet Stockholms stadsarkiv anses att begreppet information bättre beskriver det man redovisar och inte är lika negativt laddat som arkiv. Domstolsverket benämner hellre sin modell verksamhetsbaserad, till skillnad från processbaserad som förekommer hos Polisen. Dessa är inte endast resultatet av inkonsekvent benämning på den nya redovisningsmodellen. De är också egna versioner som myndigheterna skapat, vilka därigenom fått olika innebörder och värden. När Ridener skriver: "One of the important aspects of the application of postmodern critical thought to archival theory is the questioning of archival assumptions and definitions" (2009, s. 123), menar vi att detta i svensk arkivkontext kan illustreras med exemplet ovan.

I de tre fallen kan man se exempel på hur arkivarier ifrågasatt gängse kunskap – till stor del på grund av att den nya arkivredovisningsmodellen tvingat fram ett nytt tankesätt kring arbetet på myndigheten, men också i fråga om begrepp eller tillvägagångssätt som man uppfattat som föråldrade. Ett exempel på detta kan vara hur man på Stockholms stadsarkiv menar att begreppet arkiv uppfattas stå i vägen för förståelsen av den nya redovisningen, åtminstone för administrativ personal utan högre utbildning i arkivvetenskap eller liknande. Att välja ett annat sätt att benämna redovisningen kan ses som ett försök till anpassning inför andra yrkesgrupper som kommer i kontakt med denna. I förlängningen kan man också tolka stadsarkivets försök att förändra synen på arkivredovisning genom att ge det ett nytt namn (information) – trots att det fortfarande är samma sak (arkiv). En av våra informanter på stadsarkivet säger följande i intervjun kring en förändrad syn på arkiv:

... man [pratar] då om informationsförsörjning och att allmänheten och myndigheterna ska få tillgång till myndigheternas information. Information är liksom det nya ordet, snarare än arkiv. Sen vet vi ju att det är arkiv det är frågan om.

Intervju 2

Det är intressant att se att man i de andra två fallen inte gjort en lika tydlig omformulering av begreppet som Riksarkivet benämner processororientering. Istället för att låta sin benämning vara mer generell gångbar tycks man ha velat lägga fokus på den egna verksamheten. Polisens modell lägger stort fokus på att beskriva många processer i detalj och det är tydligt att begreppet processbaserad har fått stort genomslag i hela modellen. Domstolsverket har valt att ta fasta på benämningen verksamhetsbaserad när det gäller arkivredovisningen. Detta hänger ihop med hur RA-MS 2005:64, som ligger till grund för utformningen av modellen, fokuserar på verksamhetsområden inriktade på mål- och ärendetyper på ett annat sätt än i de andra två fallen vi undersökt.

Ett exempel på hur det inom en myndighet och dess respektive tillsynsmyndighet kan skilja sig åt vad gäller användning av begrepp och formuleringar, är hur Domstolsverket utformat en mall med visst innehåll som omtolkas av Lunds tingsrätt. Vi har tidigare redogjort för hur Domstolsverkets mall beskriver hur grupper av handlingar ska redovisas, det vill säga i tre kolumner, *Handlingarnas förvaring*, *Tidsperiod* och *Anmärkning*. Detta är en övergripande modell för alla typer av mål som förekommer inom Sveriges domstolar. Eftersom Domstolsverket i sin handledning använder sig av andra begrepp i kolumnerna kan vi tydligt se att det förekommer oklarheter om vilka begrepp som lämpar sig bäst att beskriva olika beståndsdelar i arkivredovisningen. Användningen av *Benämning*, *Tidsperiod* och *Samband* har andra innebörder än begreppen som används i mallen. Än mer intressant blir det när Lunds tingsrätt lagt till ytterligare en kolumn utöver ändringarna av begrepp: *Beteckning*, *Tidsperiod*, *Anmärkning* samt *Förvaring*. Ordvalen benämning och beteckning är synonymer och därför i sig mindre anmärkningsvärda, men *Handlingarnas förvaring* motsvarar inte samma sak. I Domstolsverkets handledning får vi en förklaring till varför man senare kommit att förorda *Benämning* före *Handlingarnas förvaring*: “Det är inte meningen att domstolen har [sic!] ska ange hur handlingarna förvaras, t.ex. arkivboxar, pärmar eller hängmappar” (DV 2012b, s. 13). Istället skriver Domstolsverket att kolumnen *Samband* kan innehålla information om förvaring, men också information om arkiveringsordning, sekretess med mera. Lunds tingsrätts variant öppnar för möjligheten att i olika kolumner redovisa anmärkningar och förvaring separat, som alternativ till att lägga det under samma rubrik.

Exemplet med hur man lämpligast redovisar grupper av handlingar visar på hur begrepp stötts och blötts samt att detta lett till olika lösningar. Ur ett analytiskt perspektiv är det tydligt att begreppsapparaten i det postmoderna paradigmet håller på att utvecklas, och därför kan vi se att det resulterar i vaga beskrivningar. I vissa fall används liknande begrepp för olika fenomen och skapar då innehållsmässig motstridighet. Vi har också sett att olika varianter på begrepp som används kan vara så pass likartade att de därför blir svåra att skilja åt. I förlängningen menar vi att detta är en konsekvens av Riksarkivets riktlinjer som öppnar för tolkningar.

I ett av fallen framgår det också att Riksarkivets begreppsdefinitioner upplevs krångliga eftersom man tycker att dessa blir till cirkeldefinitioner. En informant ger följande exempel: “En process är en samling av aktiviteter, som genomförs och avgränsas i verksamheten, och en aktivitet är ett led i en process” (Intervju 4). Denna uppfattning visar också på hur man efterfrågar en annan definition av begrepp, vilket

har direkt påverkan på hur man förstår och utformar den nya redovisningen. I Polisens handbok skriver man följande: "Gränsen mellan en aktivitet och en process kan vara svår att dra, och det finns inget facit" (RPS 2012b, s. 9). Detta konstaterande har föregåtts av ett försök att definiera begreppet process genom att illustrera olika kännetecken, vilka kan sammanfattas som följer: Upprepas flera gånger i verksamheten, har en tydlig början samt består av aktiviteter som utförs på ungefär samma sätt var gång. Dessa kännetecken motiverar Polisens uttalande om att det kan vara svårt att definiera vad en process kontra aktivitet är. Polisens definition är trots detta en längre och mer utbroderad definition än Riksarkivets, som i RA-FS 2008:4 benämns som "avgränsad följd av aktiviteter som förekommer upprepat i verksamheten".

Det har också framkommit att det ibland saknas definitioner av begrepp som används i samband med den nya redovisningsmodellen och hur det kan ställa till problem. Informanterna på Stockholms stadsarkiv tar upp exemplet digital information och sammanställningar; eftersom dessa sammanställningar av information i elektronisk form också kan ses som en slags handlingar blir det problematiskt när man inte vet vad som ska redovisas. En av våra informanter ställer följande retoriska frågor:

Det är ett antal data, digital data som sammanställts av någon anledning som ett resultat i någon process. Där är ju frågan vilka sammanställningar, [...] vilka digitala handlingar som ska redovisas. Är det alla? Är det så fort man gör en knapptryckning och en sammanställning på skärmen som man sen ska redovisa? Eller [...] de [...] som har mer varaktig betydelse och kanske sparas i digital form i ett halvår eller år? [...] Det kan man fundera på och vi har väl börjat att kanske ifrågasätta det här lite grann.

Intervju 2

När direktiv saknas kring begrepp blir det tydligt att arkivarierna arbetar under nya förutsättningar och att begreppsutformningen bara är i startskedet. Postmodernismens betydelse för det nya paradigmet är oerhört viktig, vilket hänger samman med språkets betydelse för den teoretiska utvecklingen. Ridener menar att det är möjligt för arkivarier att skapa nya värden och förutsättningar genom att i yrkesrollen tillämpa så kallad *transgressive performance*; ett begrepp som ursprungligen kommer ifrån Judith Butler.⁷ Begreppet har sedan satts i arkivvetenskapligt sammanhang genom Terry Cook och Joan M. Schwartz (2002). Författarna skriver följande:

It does mean that new intellectual (theoretical) spaces are opened by these transgressive performances. Thereby the authority and legitimacy of past performances are contested, and their obviousness made less obvious, their tacit assumptions more explicit, their comfort level much more uncertain. Then the impossible becomes possible, and old scripts get modified, enlarged, made more inclusive. And the power, consolidated by previously unquestioned performance, loses much of its authority.

Cook & Schwartz 2002, s. 177

⁷ Mer om begreppet *transgressive performance* och queerteori går att läsa om i Judith Butlers *Gender Trouble* (1990).

Det handlar alltså om att med hjälp av språket förändra den kontext man verkar i, för att öppna vägar till ny teoribildning. I detta sammanhang spelar begreppsformuleringar och ifrågasättande av gängse definitioner en stor roll. Ridener anger tre alternativa vägar för arkivarien att uppnå förändring genom att gå längre än nuvarande praxis. Det första handlar om att ifrågasätta underförstådd kunskap som gjorts gällande i arkivpraktiska sammanhang. Det andra handlar om att nyansera och därmed medvetandegöra sitt handlande (här: performance) och sina tankar kring arkivteori. Avslutningsvis menar Ridener att den yrkesverksamma väljer synsättet att en förändrad syn i samhället på arkiv och dess funktion ställer nya krav på arkivet (2009, s. 123). Vi menar att åtminstone först- och sistnämnda vägar har varit tydliga i vårt empiriska material. Vidare vill vi utveckla Rideners påstående till en fråga om just *transgressive performance*, det vill säga vilken effekt eller handlingspåverkan språket kan ha eller utträta genom att man iklär sig en viss roll i yrkessammanhang, i syfte att bryta normer. Ett exempel på detta är när Stockholms stadsarkiv inför termen information istället för arkiv. Detta öppnar för frågan om arkivarier genom att föra begreppsdiskussioner verkar i det postmoderna paradigmet. Vi anser det, eftersom diskussionerna och omformuleringarna är så fundamentala i det implementeringsarbete mot den nya redovisningsmodellen som man utför idag. Denna slutsats går också att koppla till Rideners första argument om ett paradigmskifte inom arkivteorin, nämligen det om vikten att förstå kontext och dess betydelse. Ridener skriver följande: "Questioning the concept of the record is intended as a means to assess the knowledge that surrounds the concepts of the record and its context" (2009, s. 126). För att förstå handlingarna som arkivet är uppbyggt av måste man ifrågasätta och ompröva kontexten de befinner sig i. Det är rimligt att detta är en viktig hörnsten även i utformandet av en ny redovisningsform, eftersom man bygger sin uppfattning av handlingarnas samband på var, hur och varför de uppkommit i verksamheten. Genom att ifrågasätta begrepp och föra diskussioner kring definitioner uppnås ny kunskap som blir ovärderlig för förståelsen i det nya paradigmet. Detta första skäl som Ridener anger är, som tidigare nämnts, präglad av självmedvetenhet vilket ges uttryck i form av subjektivitet och meningskapande. I följande avsnitt går vi djupare in på denna tendens inom det postmoderna paradigmet.

Tolkningsfrihet

Vi har kunnat se att myndigheterna uppvisar tolkningar som på olika sätt hanterar abstraktion kontra detaljrikedom. I fallet Polisen är det tydligt att man har strävat efter en så representativ och detaljrik redovisning som möjligt, vilket fått till följd att man får en särskild insyn i verksamheten. Utformningen kan också tolkas som ett resultat av att det är en myndighet med väldigt många olika ansvarsområden och uppdrag, vilket då rimligen borde resultera i en omfattande kartläggning av olika processer. Domstolsverket utformning av tingsrätternas mall för redovisning inte lika omfattande vad gäller detaljnivå; detta hör, som tidigare nämnts, samman med valet att frånga Riksarkivets indelning av styrande och stödjande verksamhet eftersom man menar att det inte fyller någon funktion och riskerar att försvåra återsökning av handlingar. Slutsatsen blir att en enklare modell är att föredra. Fallet Stockholms stadsarkiv visar på ett bra sätt hur tolkningsfriheten formar redovisningar i allra högsta grad, och att friheten kan ställa till det ibland. Eftersom stadsarkivet handleder förvaltningar inom Stockholms stad i arbetet med att ta fram den nya redovisnings-

modellen har man också sett hur olika dessa modeller kan se ut. Informanterna berättar att man strävar efter tydliga, kortfattade processnamn som fungerar långsiktigt men att det inte alltid blir så.

Vi har i kontakten med de olika myndigheterna frågat hur de resonerar kring modellernas utformning vad gäller hur dessa fungerar långsiktigt. Eftersom det i Riksarkivets riktlinjer (RA-FS 2008:4) redan framgår att de olika delarna i arkivredovisningen inte får vara inaktuella utan ska uppdateras vid behov, och ibland även ersättas av nya vid stora förändringar inom verksamheten, är det inte konstigt att våra informanter på myndigheterna anser att något av det viktigaste är att versionshantering fungerar. Målet att ha en arkivredovisning som fungerar långsiktigt tycks hänga ihop med en pragmatisk syn på utformningen, vilket medför en redovisning som ofta blir mer konkret än abstrakt.

Att tolkningsmöjligheter fått stor betydelse innebär också att det skapats en medvetenhet om att man verkar för någon slags förändring. När olika modeller upprättas på olika myndigheter är de resultatet av att arkivarier hittat egna vägar och testat gränser för att nå dithän man velat komma. Rideneras andra skäl som behandlar medvetenhet om att verka med intentionen att förändra paradigmet i sig, visar hur möjligheten att göra egna tolkningar av en ny redovisningsmodell även kan ses som ett ställningstagande. Eftersom den egna, efter verksamhetens anpassade, redovisningen är primär (snarare än en nationellt normgivande modell för alla myndigheter) blir det också tydligt att man driver den teoretiska utvecklingen dit man själv önskar – för att få ett så gångbart resultat som möjligt.

Inom ramen för tolkningsfrihet har vi även sett att man vänder sig utanför paradigmet med sina frågeställningar. De olika modellerna kan ses som konkurrerande lösningar, vilket kan kopplas till hur Kuhn beskriver en vetenskap i kris där verksamma inom paradigmet uppvisar en exceptionell öppenhet inför att testa nya modeller. I denna kris, som så småningom leder till ny kunskap, menar Kuhn att man kan se att verksamma uttrycker starkt missnöje över situationen (1997, ss. 79–80). I det empiriska materialet finns exempel på hur man visar stor öppenhet gentemot alternativa lösningar, samtidigt som våra informanter har vittnat om motstånd till den nya redovisningsformen i sig. Man ställer likhetstecken mellan modellen och hur man menar att andra tjänstemän upplever svårigheter att förstå hur den är utformad och den skulle gagna det dagliga arbetet. Det tycks vara så att den nya modellen får representera en osäkerhet som bygger på alltför abstrakta och komplicerade begrepp som icke insatta känner skepsis inför. Även bland informanterna finns uttryck för kritik mot den nya redovisningsformen, vilket ytterligare stödjer påståendet om en arkivvetenskap i kris.

Subjektiva bedömningar på individnivå?

I det empiriska materialet finns exempel som kan appliceras och tolkas efter Rideneras tredje skäl som talar för ett postmodernt paradigm. När myndigheterna, istället för att nitiskt följa Riksarkivets definitioner, väljer att anpassa redovisningen efter den egna myndigheten och vad man tycker lämpar sig bäst i sammanhanget, kan detta ses som ett tecken på subjektivitet hos arkivarierna. Som vi tidigare nämnt menar Ridener att subjektivitet inom det postmoderna paradigmet leder till omtolkning och

rekontextualisering inom arkivteorin.

I de fall vi undersökt har det under intervjuerna framkommit att subjektivitet är en icke-fråga. En verksam arkivarie verkar inte anse sig vara en individ, ett subjekt, med inflytande över teoridiskussionen. När vi frågat om man upplever att det finns en tydlig subjektiv aspekt vid utformandet av den nya redovisningsmodellen och hur det påverkar yrkesrollen så fick vi olika svar. Polisen uttrycker genast att det är ett paradigmskifte det handlar om, vilket har direkt koppling till den nya redovisningen. Vår informant som utformat modellen för Lunds tingsrätt menar att det snarare handlar om att den tekniska utvecklingen står för yrkesrollens förändring. Stockholms stadsarkiv menar snarare att det längre ner i organisationen, ute i förvaltningarna, kan ske påverkan på grund av subjektivitet. Att förvänta sig att individer på myndigheter uttrycker att de själva påverkar utformandet i allra högsta grad vore att dra en felaktig slutsats utifrån det empiriska material vi samlat in. Det blir tydligt att man i första hand representerar myndigheten och dess beslut gällande den nya redovisningen. Trots detta vill vi understryka att klassificeringsstrukturer och processbeskrivningar med mera har uppkommit i samtal och workshops mellan olika tjänstemän på myndigheter. Även om nationella riktlinjer följts, så kan man i teoretisk mening tala om en subjektivitet som genomlyser arbetet med den nya redovisningen. Denna sker dock inom ramarna för en organisatorisk plattform.

Sammanfattning och avslutande diskussion

Syftet med vår studie är att *studera tillämpningen av den nya svenska arkivredovisningsformen på utvalda svenska myndigheter, samt att analysera de resultat detta genererar med utgångspunkt ifrån teorier kring ett arkivvetenskapligt paradigmskifte.*

Detta syfte har uppnåtts genom kvalitativa studier av tre fall: Polisen, Stockholms stadsarkiv samt Sveriges domstolar. Genom insamling, komparation och analys av empiriskt material inhämtat från intervjuer och dokument har vi sammanfattat våra svar på frågeställningarna:

Hur tolkas Riksarkivets föreskrifter i utvalda verksamheter, vad gäller implementering av den nya modellen för arkivredovisning?

Hur kan man placera in de utvalda verksamheternas tolkningar i ett arkivvetenskapligt paradigmskifte, och hur kan teorier om paradigmskiften hjälpa oss att förstå de situationer och fenomen som uppstår i övergången från ett äldre system till ett nytt?

Den första frågeställningen besvaras genom fallbeskrivningarna, där vi redogör för både organisatoriska och tekniska aspekter av införandet och utvecklandet av den nya modellen. I detta avsnitt har vi även samlat de tankar kring problematik och svårigheter som ges uttryck för ute i verksamheterna. Utifrån dessa har vi sedan strukturerat vårt svar på vår andra frågeställning.

Tillämpningen av den nya arkivredovisningsformen på de utvalda myndigheterna har visat sig innehålla flera gemensamma nämnare, trots att tolkningarna av Riksarkivets riktlinjer skiljer sig åt. Med hjälp av Thomas S. Kuhns teori kring paradigmskifte och John Rideners teori om ett nytt arkivvetenskapligt paradigm har vi synat de förändringar som skett i praktiken på tre svenska myndigheter. De fyra tecknen på ett postmodernt paradigm, hämtade från Ridener, har varit vår teoretiska stomme när vi sedan har delat in vår analys tematiskt utifrån vårt empiriska material. Vår analys belyser frågor kring tolkningsfrihet och subjektivitet som kan ses som indikationer på ett paradigmskifte. En av de största frågorna berör problematik kring den teknologiska utvecklingen, som är essentiell vid paradigmskiften, enligt Ridener. Detta handlar i vårt empiriska material även om vad som sker när analoga och digitala handlingar ska redovisas tillsammans i den nya arkivredovisningsmodellen. Myndigheterna har utformat olika begrepp och modeller för detta och uppvisar viss enighet i frågan om att ordningen måste ske på ett nytt sätt. Undantaget är Sveriges domstolar, där problematiken uteblir, eftersom man inte anser sig beröras lika mycket av att redovisningen av analoga och digitala handlingar ska ske tillsammans. Detta är kanske inte alltför anmärkningsvärt, då handlingar främst förekommer i analog form.

Istället är det den teknologiska utvecklingen i sig, med införandet av digital ärendehantering mellan myndigheter, som upplevs som en utmaning.

En tes vi driver är att det är möjligt att se den digitala informationen som anomalin vilken tvingar vetenskapen att förändras. Vi menar att vissa av arkivvetenskapens förutsättningar och principer förändras i grunden av den digitala tekniken; ordning är ett sådant fenomen, sammanställningsmöjligheter och kontextualisering är andra. Hur detta i framtiden kommer att påverka synen på exempelvis proveniens går enbart att spekulera i.

Kuhn menar att "en anomali måste vara mer än bara en anomali för att leda till en kris" (1997, s. 73); det vill säga att den överstiger ett ordinärt problem och istället innebär att problemställningen kan få en fundamental och långsiktig praktisk betydelse. I dagsläget syns ett allt större fokus på digitalisering och långtidsbevarande av digital information inom arkivsektorn. Vårt empiriska material visar att informanterna upplever att det är svårt att skapa en arkivbeskrivning som redovisar digital information på ett enkelt sätt. Kuhn kommenterar förfarandet vad gäller anomalin och dess lösning på följande vis:

Anomalin börjar bli mer allmänt erkänd som en sådan av yrkesgruppen. Större och större uppmärksamhet ägnas åt den av fler och fler framstående forskare. Om den fortfarande förblir olöst, vilket är det vanliga fallet, kommer många av dessa forskare att betrakta lösandet av anomalin i fråga som den väsentliga uppgiften i deras disciplin.

Kuhn 1997, s. 74

Ett tecken på att förändringarna är större och mer genomgripande än ett skifte som enbart gäller redovisningsformen, är att arkivmyndigheter som inte är ålagda att genomföra övergången gör det ändå; Stockholms stadsarkiv är inte den enda kommunala instansen som intresserar sig för processororienterad eller verksamhetsbaserad arkivredovisning, men framförallt arbetar svenska myndigheter med införande av rutiner kring digital dokumenthantering. Det finns ett behov av omformande och av lösningar på konkreta problem.

Vår studie har visat de myndighetsspecifika lösningar som uppkommit genom arkivariers arbete med att definiera den egna verksamheten utifrån nya principer, och vi har också redogjort för hur informanterna anser sig ha format respektive modell utifrån sitt tycke. Det råder på de olika myndigheterna oenighet om hur yrkesrollen förändrats och kommer att förändras i och med denna uppgift. Genom att använda Rideners kriterium för arkivariers subjektiva påverkan anser vi att de yrkesverksammas roll har en stor betydelse vad gäller utformningen av den nya arkivredovisningen och synen på densamma. Något som framkommit som en viktig fråga för berörda parter är frågan om förankring av den nya modellen; det gäller både uppåt, på chefsnivå, och i verksamheterna. Det är tydligt att det är en förutsättning för att kunna genomföra ett förändringsarbete av denna storlek på ett tillfredsställande sätt.

Hur det praktiska arbetet med den nya modellen för arkivredovisning genomförs har inte skapats rutiner för än. Verksamheter runt om i landet provar sig fram. Vi menar

att den osäkerhet eller tveksamhet som råder till stor del grundar sig i frågor om förankring, samordning och tydlighet gällande vad en övergång innebär, både på det teoretiska och på det praktiska planet. Vi har under skrivandets gång även reflekterat över huruvida ett visst mått av tydlig och konkret standardisering av metadata skulle främja modellens användbarhet. Det är en svår balansgång, att samtidigt ge frihet och att skapa ramar kring det som ska genomföras. Vi tror dock att inte bara det praktiska arbetet med arkivredovisningen, utan även det offentliga samtalet och debatten kring densamma, hade gynnats av ett mer konkret förslag från Riksarkivets håll.

Vad gäller vidare studier i ämnet ser vi gärna att dessa fokuserar närmare på hur arbetet med den nya arkivredovisningsmodellen kommit att påverka arkivariens yrkesroll; av naturliga skäl genomförs en sådan studie lättast efter att modellen har införts och använts under en tid, eftersom det är i dagsläget är oklart hur den kommer att fungera. Vår studie öppnar även för frågor kring modellens långsiktighet. Detta kan konkret innebära studier av versionshantering, eller föränderlighet kontra beständighet vad gäller modellens följsamhet gentemot verksamheten. Mycket finns kvar att studera vad gäller digitaliseringsfrågorna. Dels gäller det praktiska lösningar för e-arkivering och möjligheter för optimering av arkivfunktionen, och dels samhälleliga följder av digitaliseringen; ur politiskt, historiebruks- och kulturarvsmässigt perspektiv. Vi tycker att frågan om den digitala informationens kontextualitet behöver undersökas närmare; hur används den och hur kan den användas? Det är även intressant att undersöka hur en digitaliserad ärendehanteringsprocess påverkar användningen av information på myndigheter – hur fungerar tillgång och efterfrågan i relation till denna funktion?

Vi har reflekterat över huruvida Kuhns paradigmskifteteori är applicerbar på den arkivvetenskapliga studie som vi har genomfört, eftersom de exempel som Kuhn använder sig av för att illustrera paradigmat teorin oftast härrör från naturvetenskapen; särskilt då arkivvetenskapen i många fall, och så även i vårt, rör sig kring områden som handlar mycket om praktisk tillämpning. Vi har använt oss av teoribildningen för att skapa en förståelse för förändringar inom svensk arkivsektor, och då menar vi att teorier om paradigmskifte kan fungera som ett bra redskap för svenska myndigheter när man arbetar med frågorna kring den nya arkivredovisningsmodellen. Vi har alltså inte varit ute efter att avtäcka huruvida ett paradigmskifte verkligen har skett, utan ser det snarare som ett verktyg i syftet att förstå de förändringar som sker.

Avslutningsvis vill vi återknyta till ett citat ur teoriavsnittet, för att sammanfatta Kuhns syn på paradigmskiftesprocessen som “den gradvisa och samtidiga framväxten av både en experimentell och begreppsmässig förståelse” (1997, s. 59). Detta är vad vi tycker oss ha funnit i svensk arkivsektor idag, och inom arkivvetenskapen internationellt. Olika tolkningar av Riksarkivets föreskrifter i kombination med den egna verksamhetens förutsättningar har visat på en påfallande uppfinningsrikedom och lösningsorientering från enskilda aktörer. Dock saknas ett allmänt och övergripande samtal kring lösningar på de problem som finns. Konsensus kring begreppsapparat och teoribildning är alltid en ständigt pågående process, och det är omöjligt, tillika gagnlöst, att säga var och när en utveckling som denna tar sin början och har sitt slut. I vissa verksamheter har utvecklingen gått fortare fram än i andra.

Genom att ha studerat implementeringen av den nya arkivredovisningsmodellen har vi fått en djupare förståelse för svensk arkivsektors hantering av den digitala informationens villkor och möjligheter. Vi menar att de nya frågor som uppkommit i arkivsektorn inte var möjliga att lösa med äldre redovisningsprinciper – de gick inte heller att förstå ur det tidigare paradigmet perspektiv. Det postmoderna paradigmet inom arkivvetenskapen innebär en vidgad syn på arkiven, på historien och samtiden och på hur dessa tre samspelar samt hur de skapas och kan brukas. Den digitala tekniken har förändrat arkivvetenskapens grundvalar definitivt, vilket får konsekvenser både i teori och i praktik.

Källhänvisningar

Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. [2:a uppl.]. Lund: Studentlitteratur

Astrakan Strategisk Utveckling AB, www.astrakan.se, 2012-03-30

Blomqvist, Malin & Wallin, Charlotte (2010). *Organisationsförändring och attityder: En fallstudie i en offentlig myndighet*. Magisteruppsats. Handelshögskolan vid Örebro universitet

Cook, Terry & Schwartz, Joan M. (2002). "Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance" I *Archival Science* vol 2, ss. 171–185

Duranti, Luciana (2001). "The impact of digital technology on archival science". I *Archival Science* vol. 1, ss. 39–55

E-delegationen, www.edelegationen.se, 2012-04-17

Edlund, Ida & Söderström, Anette (2009). "Allt mer fokus på praktiska tillämpningar". I *Tema Arkiv* nr 1 2009, ss. 26–29

Gustavsson, Håkan & Axelsson, Bertil (2009). "Regionarkivet i Göteborg satsar på processbaserad". I *Tema Arkiv* nr. 1 2009, ss. 6–8

Jansson, Per, Berndtsson, Ewa & Lövblad, Håkan (2002). *Arkivredovisningsprojektet. Rapport*. Stockholm: Riksarkivet

Jönson, Andreas (2011). *Försvarsmaktens arbete med processororientering: Att göra rätt saker på rätt sätt!* Kandidatuppsats. Försvarshögskolan

Ljungberg, Anders & Larsson, Everth (2001). *Processbaserad verksamhetsutveckling*. 1:a uppl. Lund: Studentlitteratur

Kuhn, Thomas S. (1997). *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. [Ny utg.] Stockholm: Thales

Merriam, Sharan B. (1988). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

- Offentlighets- och sekretesskommittén (2002). *Ordning och reda bland allmänna handlingar: delbetänkande*. (SOU 2002:97). Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- O'Shea, Greg (1995). "Keeping Electronic Records: Policy for Electronic Recordkeeping in the Commonwealth Government". Canberra: Australian Archives
- Ribeiro, Fernanda (2001). "Archival Science and Changes in the Paradigm". I *Archival Science* vol. 1, ss. 295–310
- Ridener, John (2009). *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory*. Duluth, Minn.: Litwin Books
- Sahlén, Tom (2005). "Kaos eller struktur – Om modern dokumenthantering" I Sundqvist, Anneli (red.) *Dokumentstyrning i processororienterade organisationer*. Stockholm: Folkrorelsernas arkivförbund och Näringslivets Arkivråd.
- Ståhl, Martin (2010). "Stockholms stads nya modell för informationsredovisning". I *Tema Arkiv*, nr 1 2010, ss. 8–10
- The Society of American Archivists (SAA) (2005). *A Glossary of Archival and Records Terminology*. Chicago
- Thelin, Kajsa (2010). *Documenting Collective Memory – An Analysis of the New Swedish Process Oriented Archive Description System*. Mastersuppsats. Lunds universitet
- Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Yin, Robert K. (2007). *Fallstudier: Design och genomförande*. Malmö: Liber
- Åkerfeldt, Anders (2008). "När gamla principer blir som nya". I *Arkiv, samhälle och forskning*, nr 2 2008, ss. 100–104
- Åkerfeldt, Anders (2009). "Handlingarnas handlingsrationalitet". I *Arkiv, samhälle och forskning*, nr. 2 2009, ss. 31–41
- Östholm, Britt-Marie, Hörnfeldt, Torbjörn, Jarborn, Elisabeth & Gäfvert, Thomas (2009). *Regelkommentar för Riksarkivets föreskrifter om arkivredovisning RA-FS 2008:4*. Stockholm: Riksarkivet
- Empiriskt material*
- Domstolsverket (2009). *Arkivredovisning för sammanlagda tingsrätter. Mall till arkivförteckning*
- Domstolsverket (2012). *Bakgrund och metod till Sveriges Domstolars verksamhetsbaserade arkivredovisning (DV 2012a)*

Domstolsverket (2012). *Sveriges Domstolars verksamhetsbaserade arkivredovisning.Handledning* (DV 2012b)

Lunds tingsrätt, *Arkivredovisning för Lunds tingsrätts arkiv 2002-14-15 --*

Riksarkivets föreskrifter om arkivredovisning hos tingsrätter (RA-MS 2005:64)

Riksarkivets författningssamling 1991:1. Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om arkiv hos statliga myndigheter

Riksarkivets författningssamling 2008:4. Föreskrifter om ändring i Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd (RA-FS 1991:1) om arkiv hos statliga myndigheter

Rikspolisstyrelsen (2012). *Gemensam klassificeringsstruktur* (RPS 2012a)

Rikspolisstyrelsen. Processbeskrivning 7.10: *Utreda dödsfall utan misstanke om brott*

Rikspolisstyrelsen (2012). *Processbaserad redovisning av allmänna handlingar. Handbok för polismyndigheterna* (RPS 2012b)

Rikspolisstyrelsen (2009). *Projektdirektiv för ProcArk*

Stockholms stadsarkiv (2007). *Arkivregler för Stockholms stad* (KFS 2007:26)

Stockholms stadsarkiv (2009). *Riktlinjer till arkivregler för Stockholms stad* (SSA 2009a)

Stockholms stadsarkiv (2009). *Att redovisa information i Stockholms stad* (SSA 2009b)

Stockholms stadsarkiv (2011). *Stadsarkivets registreringsplan*

Intervjuer

Intervju 1 (2012-02-14). Med informant på Polismyndigheten i Skåne.

Intervju 2 (2012-02-29). Gruppintervju med två informanter på Stockholms stadsarkiv.

Intervju 3 (2012-03-02). Med informant på Rikspolisstyrelsen.

Intervju 4 (2012-03-07). Med informant på Sveriges domstolar.

Bilaga

Intervjumall

Bakgrund

- Hur länge har du arbetat på din arbetsplats?
- Hur ser din yrkesbakgrund ut? Utbildning (för nuvarande befattning)? Tidigare erfarenhet inom arkivsektorn?
- Hur länge har du arbetat med det processororienterade redovisningssättet? Och hur länge har din arbetsplats arbetat med det?
- Hur mycket tid lägger du på arbetet med processororienterad arkivredovisning, jämfört med andra arbetsuppgifter? Eller är det din huvudsakliga uppgift?

Frågor gällande det praktiska arbetet med processororienterad redovisning

- Hur många är ni på myndigheten som arbetar med processororienterad arkivredovisning?
- I vilken mån har man infört det? Om infört: Vad har fungerat väl? Vad har fungerat mindre väl?
- Hur inleddes arbetet med att ta fram en modell för er? (Hade man interna utbildningar? Skapades handledningsmanualer eller interna hjälpdokument?)
- Har man stött på problem eller svårigheter på vägen? Om ja, hur löstes dessa?
- Har någon aspekt av utvecklandet av arkivredovisningen framstått som självklar?
- Vilken roll har regelkommentaren spelat för utformandet av er modell? RA-FS:en?
- Varför har man valt att utforma processbeskrivningen som man har gjort? Fanns tankar om att utforma den grafiskt?
- Hur upplever du skillnaden mellan det gamla och det nya systemet? Vad är fördelarna respektive nackdelarna med det nya i jämförelse med det gamla?
- Upplever du att synen på eller innebörden av arkivhandlingen har förändrats i och med implementeringen av det nya systemet?
- Hur har man valt att beakta principer för proveniens och inbördes ursprunglig ordning?
- Har den nya formen för arkivredovisning införts samtidigt som digital arkivering? Om ja, vad tror du att det har spelat för roll för principerna ovan?
- Finns det något med systemet som du skulle vilja ändra på, om du fick möjligheten (något som saknas, något som är överflödigt etc.)?

Frågor kring yrkesrollen

- Upplever du att din yrkesroll (som arkivarie/registrator/etc.) har förändrats (i och med det nya redovisningssättet)?
- Har du reflekterat över det utrymme som subjektiv bedömning får i och med implementeringen?

Frågor kring organisatoriska aspekter av införandet av den nya arkivredovisningen

- Sker samarbete kring implementeringen mellan andra verksamheter? (Ex. andra polismyndigheter eller stadsarkiv m.m.) Om ja – hur pratar man om det processororienterade systemet? Och ser i så fall andra arkivinstitutioners kartläggningar annorlunda ut?
- Hur långt ner i organisationen har idéerna om processororienterad arkivredovisning implementerats? Hur delaktiga har dessa funktioner i organisationen varit gällande skiftet av arkivredovisning? Reflektioner?

Frågor gällande arkivredovisningens framtid

- Hur tror du att den processororienterade arkivredovisningsmodellen kommer att fungera över tid?
- Hur tror du att den kommer att fungera apropå dess föränderlighetsaspekt?
- Hur planerar er myndighet att arbeta med modellen i framtiden (det vill säga efter den fullständiga implementeringen – med underhåll till exempel)?